

Kodolányi János Főiskola
Turizmus Tanszék

A felelősségteljes turizmus filozófiája és megnyilvánulása a gyakorlatban

Konzulens: Dr. Michalkó Gábor

Készítette: Szabó Ágnes (QNO4ZJ)
Turizmus és Vendéglátás szak

Budapest
2009

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
1. Problémafelvetés	3
2. Kutatási előzmények	4
3. Kutatási módszerek	6
4. A felelősségteljes turizmus elméleti kérdései és gyakorlati példája	7
4.1. A modern turizmus kialakulása és gazdasági szerepe	7
4.1.1. A turizmus és környezetének kapcsolata	10
4.2. A turizmus pozitív és negatív hatásai	11
4.2.1. Gazdasági hatások	11
4.2.2. A fizikai környezetre gyakorolt hatások	14
4.2.3. Társadalmi és kulturális hatások	17
4.3. A fenntartható fejlődés fontossága	19
4.3.1. Paradigmaváltás – A fenntarthatóság felértékelődése (Globális világproblémák)	21
4.3.2. A fenntartható fejlődés fogalmának értelmezése és megvalósulási területei	22
4.4. Fenntartható turizmus (Sustainable tourism)	23
4.4.1. A fenntartható turizmus fogalma, céljai, indikátorai	23
4.4.2. Az Európai Unió irányelvei a fenntartható turizmus kérdésében	26
4.5. Ökoturizmus	28
4.5.1. Az ökoturizmus meghatározása és megjelenési formái	28
4.5.2. A környezettudatosság szerepe az ökoturizmusban	30
4.6. A turisták felelőssége – A Turizmus Globális Etikai Kódexe	33
4.7. Felelősségteljes turizmus	35
4.7.1. A felelősségteljes turizmus kialakulása, fogalmi értelmezése	35
4.7.2. A felelősségteljes turizmus helye a turizmus rendszerében és a kereslete	37
4.7.3. A felelősségteljes turizmus, a fenntartható turizmus és az ökoturizmus kapcsolata	40
4.7.4. A felelősségteljes turista ismérvei	41
4.7.5. Nemzetközi kezdeményezések a felelősségteljes turizmus keretében	42
4.7.6. A felelősségteljes turizmus jövőképe	44
4.8. Felelősségteljes turizmus a gyakorlatban: magyarországi képviselők	45
4.8.1. A hazai kínálat szereplői	45
4.8.2. Felelősségteljes utaztatás – Kaland az Élet	45
4.8.3. A Kaland az Élet utazásain részt vevőkkel és a VISTA utasaival készített kérdőíves felmérés eredményei	48
4.9. Felelősségteljes turizmus a gyakorlatban: külföldön	54
4.9.1. A külföldi kínálat szereplői	54
4.9.2. Responsibletravel.com	54
4.9.3. Go Differently	55
4.9.4. Intrepid Travel	55
5. Összegzés	57
6. Summary	59
Felhasznált irodalom	60
Mellékletek	62

Bevezetés

A XXI. századra a turizmus az egyik legnépszerűbb és legjövedelmezőbb ágazattá vált a gazdaságban. Az egyre nagyobb mértékű globalizáció érinti a turizmust is, és hatással van mind a gazdasági, a természeti, a társadalmi- kulturális környezetére is. Ezen hatások között a sok pozitív mellett rengeteg negatív is van, mint például a környezetszennyezés vagy a növekvő társadalmi egyenlőtlenségek. Ezeket a problémákat felismerték a szakemberek is, és több-kevesebb sikerrel próbálnak változtatásokat eszközölni. A jelenlegi fenntarthatatlan növekedés tényét és a változás szükségességét támasztja alá, hogy egyre elterjedtebb fogalmak lettek a fenntartható fejlődés, fenntartható turizmus, felelősségteljes turizmus és az ökoturizmus. A dolgozatomban ezen fogalmak kialakulását, elterjedését és különbségeit szeretném elemezni, majd hazai és külföldi gyakorlati példákkal igazolni, hogy az embereknek igényük van a változásra, ezért is választják egyre többen a tömegturizmusban való részvétel helyett az alternatív turizmus valamely formáját. Arra is szeretnék rámutatni, hogy a fenntarthatóság és a felelősségteljes viselkedés minden turisztikai szereplő feladata.

Azért választottam ezt a szakdolgozati témát, mert személyesen ismerem Hársas Pétert, a Pécsi Tudományegyetem Felelősségteljes Turizmus Kutatóműhelyének tagját, aki megalapította a Kaland az élet csapatot, és a célja ezzel a kezdeményezéssel a felelősségteljes turizmus egyre nagyobb létjogosultságának kutatása. Az ő jártassága a témában és a beszámolóit az utazásairól felkeltették az érdeklődésemet a felelősségteljes turizmus iránt. A témában való kutatás engem is meggyőzött, hogy a turizmus fenntarthatóságához szükség van a turizmus összes szereplőjének egyfajta szemléletváltására, és a felelősségteljes turizmus megfelel ennek az új szemléletnek. Ezért ezzel a dolgozattal többek között szeretnék hozzájárulni az ő munkájukhoz is, segítve ezzel a kutatásukat egy olyan témában, amely Magyarországon még nagyon gyermekcipőben jár.

1. Problémafelvetés

A szakdolgozatomban a felelősségteljes turizmus kialakulásáról, jelenlegi helyzetéről, a fogalmával kapcsolatos ellentmondásokról és a jövőben –valószínűleg- egyre növekedő szerepéről szeretnék írni. A turizmus ezen szegmensének megítélése még a külföldi szakemberek között sem teljesen egységes, a hazai szakemberek

pedig még nem is használják a fogalmat. Némelyek az ökoturizmussal, némelyek a fenntartható turizmussal azonosítják. A dolgozatomban szeretném bemutatni a fenti fogalmak kapcsolatát és a jelentésük közötti különbségeket.

A globalizáció terjedésével a turizmusban is megjelentek olyan negatív hatások, amelyek miatt a turizmus a mostani formájában hosszú távon fenntarthatatlan. Ezeket a negatív hatásokat elemezve szeretnék rávilágítani, hogy mennyire fontos, hogy a turizmus szereplőiben tudatosuljon, hogy a rohamos mértékben terjedő tömegturizmus helyett szükség van olyan alternatív turisztikai formákra, mint például a felelősségteljes turizmus. A negatív hatások egyre növekvő arányát az utóbbi években kezdték felismerni a szakemberek is, és ezért hallunk egyre többet a fenntartható fejlődés elvéről vagy a fenntartható turizmusról. A felelősségteljes turizmus még kevésbé elterjedt fogalom (főleg Magyarországon), mégis szorosan kapcsolódik a fenntarthatóság kérdéséhez. A dolgozatomban szeretném meghatározni a felelősségteljes turizmus fogalmát, helyét a turizmus rendszerében, keresletét, és ezzel egy átfogó képet bemutatni mind elméleti, mind gyakorlati szempontból.

Az előre felállított hipotéziseim a következők: a turizmus negatív hatásai olyan mértékben károsítják a turizmus környezetét, hogy a turizmus jelenlegi formájában hosszú távon fenntarthatatlan. A fenntarthatóság érdekében a turizmus szereplőinek a szemléletváltására és felelősségvállalására van szükség. Ezzel párhuzamban az embereknek folyamatosan változnak az utazási szokásaik. Egyre tudatosabb fogyasztókká válnak és egyre nagyobb igényük van a tömegturizmus helyett az alternatív turizmus valamely formájában részt venni. Egyre fontosabbnak tartják a felelősségteljes viselkedést, a természeti és társadalmi környezetük megóvását az utazásaik során. Ezeket a hipotéziseket szeretném alátámasztani a felelősségteljes turizmus elméletének és gyakorlati kivitelezésének bemutatásával.

2. Kutatási előzmények

A szakdolgozatomhoz felhasznált egyik legfontosabb szakirodalom Puczkó László-Rátz Tamara A turizmus hatásai (2001) című könyve. A szerzők a könyvben a turizmus- gazdasági, természeti, társadalmi és kulturális- pozitív és negatív hatásait egyaránt vizsgálják. Ezeknek a hatásoknak a bemutatása elengedhetetlen ahhoz, hogy

megértsük, hogy miért fontos figyelniük a turizmus fenntarthatóságára és miért kell felelősségteljesen viselkedniük a turizmus szereplőinek.

A felelősségteljes turizmus gondolata a fenntarthatatlan és globális méretű tömegturizmus negatív hatásai miatt jelent meg. Ahhoz, hogy lássuk ennek a folyamatát, szükséges, hogy bemutassam a tömegturizmus kialakulását és globális méretű válásának folyamatát. Emellett szükséges a felelősségteljes turizmus elhelyezése a turizmus rendszerében. Az ehhez felhasznált szakirodalmak között van a már fent említett Puczko L.–Rátz T. A turizmus hatásai (2001) könyvén kívül Dr. Michalkó Gábor A turizmuselmélet alapjai (2004) című könyve, és a World Tourism Organisation (továbbiakban: WTO) által 2000-ben kiadott A fenntartható turizmus fejlesztése című kiadvány.

Sajnos a magyar szakirodalom még eléggé hiányos a felelősségteljes turizmus témakörében. A legtöbb szakirodalom inkább a fenntartható fejlődéssel foglalkozik, így ezeket is felhasználva szeretném megközelíteni a fenntartható és a felelősségteljes turizmus jelenlegi helyzetét és problémáit. A felhasznált szakirodalmak között van Dr. Hajnal Klára „A fenntartható fejlődés elméleti kérdései és alkalmazása a településfejlesztésben” című PhD értekezése, amelyet a Pécsi Tudományegyetemen készített 2006-ban. Ennek alapján szeretném bemutatni, hogy hogyan alakult ki és vált egyre sürgetőbbé a fenntarthatóság kérdése.

A fenntartható turizmus elemzésénél felhasznált egyik szakirodalom Puczko László – Rátz Tamara – Lengyel Márton Fenntartható turizmus - A fenntarthatóság mutatói című tanulmánya (FKFP 0634/1997 projekt), amely bemutatja a hazai és a külföldi szakemberek álláspontjait a fenntartható turizmussal kapcsolatban. Ezenkívül a kutatás meghatároz olyan indikátorokat is, amelyek segítségével a turizmus hatásai mérhetővé válnak, és ezáltal könnyebben azonosíthatóak a lépések, amelyek a fenntarthatóság eléréséhez szükségesek.

A téma elemzéséhez nagyon fontosak a nemzetközi szervezetek konferenciáin elfogadott dokumentumok. Ilyenek az ENSZ Környezet és Fejlődés Világkonferenciájának dokumentumai vagy a WTO által kiadott deklarációk a fenntarthatósággal kapcsolatban. A felelősségteljes turizmus kialakulásában fontos szerepet játszott a WTO által 1999-ben kiadott „A Turizmus Globális Etikai Kódexe”

című kiadvány. Ennek elemzésével szeretném bemutatni, hogy melyek azok a szempontok, amelyek jellemzik a felelősségteljes turizmust.

. A magyar nyelvű szakirodalomban még sehol sem tesz említést róla, de van két nyilatkozat, amelyekben meghatározták a felelősségteljes turizmus (angolul responsible tourism) fogalmát. Ezek a 2002-es Cape Town Declaration és a 2008-as Kerala Declaration. A dolgozatomban ezeket is elemezni fogom, hogy bemutassam a különbséget a fenntarthatóság és a felelősségteljesesség között.

A konkrétan felelősségteljes turizmussal foglalkozó magyar nyelvű szakirodalom teljes hiánya miatt elengedhetetlen a nemzetközi szakirodalom ismerete. A külföldön megjelent cikkek, publikációk nélkül szinte lehetetlen lenne a téma szakmailag is alátámasztott elemzése. Ezek közül szeretném kiemelni Harold Goodwin-t a Leeds-i Metropolitan University professzorát, aki számos publikációt kiadott a felelősségteljes turizmus témájában.

3. Kutatási módszerek

Primer kutatásként két önkitöltős kérdőívet állítottam össze. Mindkét kérdőívből kiderül a megkérdezettek neme, életkora, foglalkozása, így következtethetünk a kereslet összetételére. Az egyik kérdőívet a Kaland az Élet útjain részt vevők közül 40 fő töltötte ki. A kérdésekre adott válaszokból kiderül, hogy a részt vevő turisták miben érznek különbséget a felelősségteljes turizmus keretében történt utazásuk és az egyéb formában történő utazásaik között. Ezekből a kérdőívekből arra is szeretnék választ kapni, hogy változott-e valamiben azon turisták utazási szokása, akik már utaztak „felelősségteljesen”. A másik kérdőívet egy tömezturizmussal foglalkozó utazási iroda ügyfeleivel szerettem volna kitöltetni. A VISTA-t választottam, és a vendégeik közül 50 fő töltötte ki. A nekik feltett kérdések között megtalálhatóak olyan kérdések, amelyek az utazási szokásaikra vonatkoznak, és ebből láthatjuk, hogy mi motiválja őket az útjaik során. A kérdőívre adott válaszokból kiderül, hogy ismerik-e a felelősségteljes turizmus fogalmát, és hogy fogékonyak lennének-e egy ilyen utazási forma kipróbálására, és ha nem, annak milyen okai lehetnek.

Puczkó László-Rátz Tamara A turizmus hatásai című könyv részletesen bemutatja a turizmus pozitív és negatív hatásait egyaránt, amelynek az elemzését is szeretném felhasználni a dolgozatomban. Ezeknek a hatásoknak a bemutatása adja

meg az alapját annak, hogy miért szükséges foglalkoznunk a fenntartható és a felelősségteljes turizmussal.

A magyar nyelvű szakirodalom nagyon hiányos a témában. Angol nyelven sok cikket találhatunk az interneten, amely a felelősségteljes turizmussal foglalkozik. Ezért a téma értelmezésében a kapcsolódó internetes források is sokat segítenek. Ezek az internetes források a külföldi kínálat bemutatásához is szükségesek.

A gyakorlati példa bemutatásához elengedhetetlen a témában jártas szakértőkkel való interjú. Egy ilyen interjút készítettem Hársas Péterrel, aki a Kaland az Élet kezdeményezés vezetője. Ez az interjú adja a magyarországi gyakorlati példa bemutatásának a vázát. Az interjúból kiderül, hogy a felelősségteljes turizmus keretében való utazás miben különbözik a többi utazási formától, és hogy mik azok a szempontok, amiket figyelembe vesznek ezeknek az utaknak a megszervezésénél.

4. A felelősségteljes turizmus elméleti kérdései és gyakorlati példája

4.1. A modern turizmus kialakulása és gazdasági szerepe

„A turizmus olyan, mint a tűz. Megfőzheti az ebédedet vagy leégetheti a házat.” (Craik 1991) Ahhoz, hogy megértsük, hogy a modern turizmus miért és hogyan okoz károkat a környezetében, fontos látnunk a kialakulásának folyamatát, és azt, hogy hogyan vált pár évtized alatt globális problémává az addig szinte szervezetlen keretek között működő turizmus.

A turizmus a 21. századra az egyik legdinamikusabban fejlődő iparággá vált. De kialakulása már az ókorban elkezdődött. A Római Birodalom fennállása alatt jelentős úthálózatot építettek, amely könnyebbé tette az utazást. Ekkor kezdtek el kialakulni a kereskedelmi utak mentén a vendégfogadók. De ezeket az utazásokat csak az arisztokrácia tagjai engedhették meg maguknak. A motivációjuk között a kereskedelmi és a tanulási célú utazások mellett már a nyaralás is szerepelt.

A középkori utazásoknak az egyik legfőbb motiválója a vallás volt. Egyre több kolostort és templomot alapítottak, amelyek jelentős szerepet játszottak ezekben az utazásokban. Azonban ezeken a zarándokutakon is csak a társadalom egy szűk rétege vehetett részt.

A 15. századra a kereskedelemben is változások mentek végbe. A tudomány fejlődésével egyre távolabbi területekkel tudtak kereskedni, és a nagy földrajzi felfedezések idején addig teljesen ismeretlen helyekre is eljutottak. Ilyen felfedezés volt például 1492-ben Amerika felfedezése (Kolumbusz Kristóf) és 1498-ban India elérése (Vasco da Gama). Ezeknek a felfedezéseknek a beszámolóit eljutottak a kortársakhoz, akik egyre inkább motivációt éreztek, hogy hasonló felfedezőutakra induljanak.

A modern turizmus alapját a 18. század végén végbemenő ipari forradalom rakta le. Az iparosodás során nemcsak technológiai, hanem társadalmi és gazdasági változások is végbementek. Az új közlekedési eszközök megjelenésével (gőzmozdony, gőzhajó) az utazás lényegesen egyszerűbb lett, távoli területek is elérhetővé váltak, és lerövidült az utazás időtartama is. Emellett megkezdődött az urbanizáció is. A gépek megjelenésével a városokba költözött embereknek nemcsak a jövedelmük, hanem a szabadidejük is megnőtt, így az arisztokrácia mellett a lassan erősödő polgárság is bekapcsolódhatott a turizmusba. De nemcsak a keresleti oldal bővült, a kínálat is egyre nagyobb ütemben fejlődött, egyre több desztináció kapcsolódott be a turizmusba, egyre több szállás- és étkezési lehetőséggel.

Modern turizmusról viszont csak a II. világháború utáni időktől beszélhetünk. Ekkor indult a turizmus gyors és nagymértékű fejlődésnek. Ennek fő okai, hogy a nők szerepe változott a társadalomban, már ők is vállalhattak munkát, amely elősegítette a munkaidő csökkenését és a szabadidő növekedését. Emellett megjelent a fizetett szabadság rendszere is. Újabb és újabb területek váltak turisztikai desztinációkká, és utazási irodák sokasága jelent meg, amely utazásra ösztönözte az embereket. Így egyre inkább adottak voltak a turizmusban való részvétel feltételei, a szabadidő, a diszkrecionális jövedelem és a motiváció (Puczkó - Rátz 2001). A közlekedésben (autó, repülő), a telekommunikációban, a technikában bekövetkezett változások és a nyugati országok politikai stabilitása szintén kedvezett a szabadidős tevékenységek, a nyaralás és a kirándulás széleskörű elterjedésének. Így az 1960-as évekre kialakult a tömegturizmus. A turizmus igazi iparággá nőtte ki magát, amelyben a résztvevők fő motivációja a pihenés, kikapcsolódás volt. Ezáltal fő célpontokká a tengerpartok és a magashegységek váltak. A tömegturizmus vonzerőit

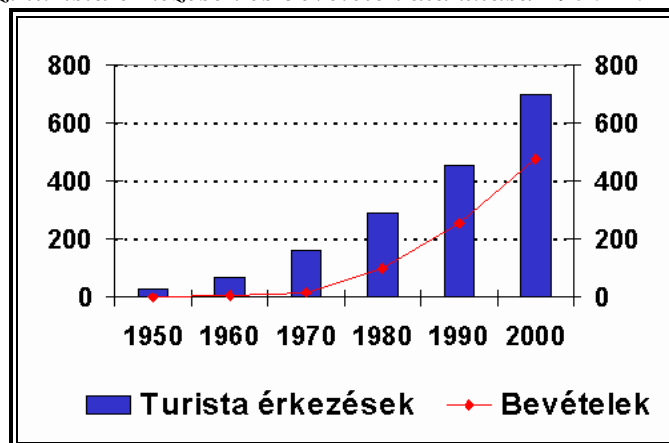
a szakirodalom 4S-ként szokta emlegetni. Ezek a tenger (sea), napfény (sun), a homokos part (sand) és a laza erkölcsi élet (sex) (Puczko - Rátz 2001).

A turizmus szektor növekedésének dinamikusságát jól mutatja, hogy a nemzetközi turistaérkezések száma az utóbbi 50 évben 25-szörösére emelkedett (WTO, 2000). A tömegturizmusra jellemző a turisták magas száma, és az is, hogy a termékeket tömegtermeléssel állítják elő, így szinte az egész folyamat „gépesített”. A turisztikai termékek a desztinációktól függetlenül hasonlóak, a szállodák általában valamely szállodalánc tagjai, és a vendéglátásban is nemzetközi ételekkel találkozhatunk, a szuvenírek pedig sokszor nem is adott területen készített termékek. Ezáltal a turisták egyfajta „tömegélményt” kapnak, a különböző helyek elveszítik egyediségüket. Ezt felismerték a turisták is, akik egyre inkább vágnak az egyedi utazásokra.

Mivel a turizmus a 20. század második felére érte el a legnagyobb kiterjedését, ezért a fogalmának pontos meghatározása is ekkor történhetett meg. A legelfogadottabb az 1975-ben alapított Turisztikai Világszervezet (WTO) által 1989-ben a Hágai Konferencián megfogalmazott definíció: „A turizmus magában foglalja a személyek lakó- és munkahelyén kívüli minden szabad helyváltoztatását, valamint az azokból eredő szükségletek kielégítésére létrehozott szolgáltatásokat” (Michalkó 2004:20).

1. ábra

A nemzetközi turista érkezések és bevételek alakulása 1950-2020 között

Forrás: WTO (2000)

Ahogy a fenti ábrából is láthatjuk, a turizmus fejlődése a 21. században változatlanul folytatódott. A keresleti oldalon egyre többen tudnak bekapcsolódni a turizmusba, amely a fejlett országok pozitív gazdasági helyzetének, valamint

állampolgárainak egyre növekvő szabadidejének és diszkrecionális jövedelmének köszönhető. Ezzel párhuzamban a kínálati oldalon is folyamatos bővülést figyelhetünk meg; újabb és újabb területek válnak turisztikai desztinációkká. De az utazási szokások folyamatosan változnak. Ez egyrészt a korábban említett okokból történik, amely szerint az emberek egy része egyre inkább vágyik az egyedi élményekre. Másrészt mára a turizmus olyan mértékű fejlődésen ment keresztül, amely egyre inkább előhossa a negatív hatásokat is. Ezek a hatások a turizmus környezetében figyelhetők meg, és ahhoz, hogy a turizmus fenntartható maradjon, változtatásokra van szükség.

Ahhoz, hogy ezeket a negatív hatásokat mérsékelni lehessen, és a turizmus fenntartható legyen, szükséges volt, hogy a tömezturizmus mellett megjelenjen az alternatív turizmus. Az 1990-es évek elején kialakuló alternatív turizmusnak különböző megjelenési formái vannak, mint például a kulturális turizmus, falusi turizmus, kalandturizmus, ökoturizmus. És ide sorolhatjuk a felelősségteljes turizmust is, amelynek a lényege a tömezturizmustól eltérő szemlélet, a mennyiség helyett a minőségre való törekvés, a hosszú távú gondolkodás. A fejlesztések tudatos és átfogó koncepció alapján történnek, úgy, hogy azokat összhangba hozzák az adott turisztikai desztináció természeti, kulturális és gazdasági adottságaival, így összességében inkább a pozitív hatások érvényesülnek (Puczko - Rátz 2001). Legfőbb jellemzői a kis csoportokban való utazás, a desztináció értékeinek a fokozott figyelembe vétele, a hosszabb tartózkodás, a helyi kisvállalatok termékeinek előnyben részesítése. Fontos, hogy az alternatív turizmus résztvevői törekednek arra, hogy kevésbé terheljék a környezetüket, mint azok a turisták, akik a tömezturizmusban vesznek részt.

4.1.1. A turizmus és környezetének kapcsolata

A turizmus egy komplex rendszer, amely a keresletet jelentő turistát és a kínálatot biztosító turisztikai szektort foglalja magában és nyílt rendszerként kapcsolatban áll a környezetével (Puczko - Rátz 2001). A komplexitásából következik, hogy számos hatással van a környezetre, de ez fordítva is igaz, a környezetének bizonyos tényezői is formálják a turizmust, így kölcsönös függés alakul ki.

A turizmus környezete a következő elemekből tevődik össze: természeti, gazdasági, társadalmi, kulturális, technológiai és politikai környezet (Lengyel 1994). Az első négy környezeti tényező hatásait a későbbiekben részletesen vizsgálni fogom.

A technológiai környezet fontos szerepet játszik a turizmus alakulásában. Ahogy a történelem folyamán láthattuk, a tömegturizmus kialakulását is többek között a közlekedés és a kommunikáció fejlődése tette lehetővé. Napjainkra az internet nélkülözhetetlenné vált a turizmus lebonyolításában.

A politikai környezet is befolyásolja a turizmus alakulását. Egy ország államformája és hatalmi berendezkedése akár a turizmus megszűnését is eredményezheti egy adott területen. Vagy éppen ellenkezőleg, az állam kedvező politikája felvirágoztathatja az adott terület turizmusát. De jó példa a politika hatásának érzékeltetésére a vízumkényszer is. Ezzel is korlátozni lehet az utazási szabadságot a be- illetve kiutazásnál.

4.2. A turizmus pozitív és negatív hatásai¹

Ebben a fejezetben részletesen szeretném bemutatni, hogy a turizmus hogyan kapcsolódik a környezetének elemeihez. Mint ahogy azt a korábbiakban kifejtettem a turizmus és a környezete kölcsönös függésben van egymással, és ezáltal pozitív és negatív hatásokat egyaránt gyakorolnak egymásra. A globalizációval és a tömegturizmus terjedésével a negatív hatások egyre inkább felerősödnek. Ahhoz, hogy lássuk, hogy miért szükséges a szemléletváltás a turizmus terén, elengedhetetlen ezeknek a hatásoknak a megismerése.

4.2.1. Gazdasági hatások

A turizmus a világgazdaság egyik legjelentősebb ágazata. A turizmus ilyen mértékű térnyerése a globalizáció következménye. A fejlett országokban a turizmus fejlődéséhez hozzájárult a hagyományos ágazatok (ipar, mezőgazdaság) visszaesése, amely a terciér (szolgáltató) szektor térnyerését eredményezte. Emellett szerepet játszott még a korábbiakban is említett diszkrecionális jövedelmek és a szabadidő növekedése, amely a kereslet növekedését generálta. A fejlődő országok közül egyre több ismerte fel a turizmusban rejlő lehetőségeket. A növekvő turistaforgalom

---

¹ A 4.2. fejezet Puczkó – Rátz A turizmus hatásai (2001) című könyv alapján készült

hozzájárult a devizabevételek növekedéséhez, ezzel fejlődési lehetőséget biztosítva a más erőforrásokkal nem rendelkező országok gazdasági fejlődéséhez.

„A turizmus gazdasági hatásait úgy lehet definiálni, mint a küldő és a fogadó területek gazdaságának jellemzőiben, gazdasági struktúrájukban a turizmus fejlődése következtében végbemenő változásokat” (Puczkó - Rátz 2001:61).

A turizmus komplex rendszerének következménye, hogy a gazdasági hatások leginkább a többi hatással kölcsönhatásban mérhetőek. Viszont míg a fizikai környezetre gyakorolt, a társadalmi és kulturális hatások leginkább a fogadó területen érvényesülnek, addig a gazdasági hatások a küldő- és a fogadó területen egyaránt hatást fejtenek ki.

„A turizmus láthatatlan export, mivel a turisztikai termék egy szolgáltatás, amely megfoghatatlan, szállíthatatlan” (Puczkó – Rátz 2001:55). Ezért a fogyasztóknak el kell menniük a szolgáltatás helyszínére, hogy igénybe vegyék az adott szolgáltatást. Így a turisták költése által a turizmus hatással van mind a küldő, mind a fogadó ország gazdaságára.

„A turizmus szezonális, nem raktározható és érzékenyen reagál minden előre nem látható vagy kiszámítható eseményre, mint például a terrorcselekmények vagy a természeti katasztrófák” (Puczkó – Rátz 2001:56). „Emellett magas a kereslet ár- és jövedelemrugalmassága, ezáltal a keresletet könnyen lehet pénzügyi eszközökkel befolyásolni” (Puczkó – Rátz 2001:58).

A pozitív hatásokhoz tartozik a turizmus katalizátor szerepe. A turisták költési jövedelmeket és kibocsátásokat indukálnak, amelyek a turizmus multiplikátor hatásának következtében megjelennek a gazdaság más ágazatiban is, és újabb jövedelmeket generálnak (Puczkó – Rátz 2001). Ez pedig hosszú távon gazdasági növekedést eredményez. De negatív lehet, ha egy ország túlzott függésbe kerül a turizmussal. Az úgynevezett monokulturális gazdaságú országoknál, ahol túlzott függés alakult ki a turizmussal, ha bármilyen változás hatására csökken a turista érkezések száma, az súlyos hatással lehet az adott ország gazdasági fejlődésére (Puczkó – Rátz 2001).

A gazdaságra gyakorolt hatást leginkább a fizetési mérlegből láthatjuk. „A fizetési mérleg egy gazdaság (ország) adott időszakának (általában egy évnek) a pénzügyi folyamatait mutatja be, részletesen tartalmazza az ország lakosainak,

vállalkozásainak, szervezeteinek tranzakcióit a külvilággal” (Puczkó - Rátz 2001:72). A turizmusnak szerepe jelentős a szolgáltatások között, mivel a fizetési mérlegben megjelenik a turisztikai bevételek nagysága, amely megmutatja, hogy az adott országban mekkora szerepe van a turizmusban. De a turizmus szerepe a fizetési mérlegre kettős, mert egyrészt tartalmazza a belföldön realizálódó turizmus hatásait (ez bevételként jelenik meg), másrészt benne vannak a passzív forgalomként felmerülő kiadások is (Puczkó - Rátz 2001). A jelentős beutazó forgalommal rendelkező országoknál ez pozitív hatással van a fizetési mérleg egyenlegére, mivel többletet mutat.

„A turizmus fontos gazdasági (és társadalmi) hatása a munkahelyteremtő képesség is” (Puczkó – Rátz 2001:100). Azonban számos kérdés merül fel a turisztikai munkahelyekkel kapcsolatban. Nehéz meghatározni pontosan, hogy mi számít turisztikai munkahelynek, és hogy a turizmussal csak közvetetten kapcsolatban álló munkahelyek is ide sorolhatóak-e. Nagyon magas a feketefoglalkoztatás aránya, így a statisztikai adatok nem tudnak reális számokkal szolgálni. Sokszor betanított, szaktudást nem igénylő, alulfizetett munkákról van szó, amely szezonálisak, így nem biztosítanak állandó munkalehetőséget. Viszont a szezon során nagyon magas a munkaerő igény, amely elszívhat munkaerőt más területekről, ezzel migrációt idézve elő a települések között (Puczkó - Rátz 2001).

Egy másik kérdés a gazdasági hatásokkal kapcsolatban a bevételek realizálódása. Ha egy adott ország nem rendelkezik elég tőkével, hogy megfelelő színvonalú turisztikai szolgáltatásokat hozzon létre, akkor külső befektetőkre van szüksége. Minél nagyobb a külső, külföldi befektetők aránya, annál több profit áramlik ki a helyi gazdaságból, és annál kevésbé érvényesül a turizmus általános gazdaságélénkítő szerepe (Puczkó – Rátz 2001).

A fentiek mellett számos tényező van, amely kifejezhető pozitív vagy negatív hatást is a turizmus környezetének további tényezői függvényében. Például a turizmus segíthet a regionális különbségek mérséklésében, de még jobban el is mélyítheti azokat. Lehet árfelhajtó szerepe, amely például a telekárak szempontjából pozitív, az élelmiszerek szempontjából pedig negatív. A turizmus növelheti a vállalkozók érdeklődését, de ezzel párhuzamban növekedhet a feketegazdaság mértéke is (Puczkó – Rátz 2001).

4.2.2. A fizikai környezetre gyakorolt hatások

A turizmus és a fizikai környezetének a megítélése mindig is nehéz kérdés volt. A tömegturizmus terjedésével egyértelművé vált, hogy a turizmus sok területen károsítja a környezetét, ezért is jelent meg és jelenik meg egyre több környezetvédő szervezet is. „A tömegturizmus sokszor önmagát oltja ki: a Baleár-szigetek példája nyomán balearizációnak hívják azt a jelenséget, mikor egy helyet felkap az idegenforgalom, megszállják a turisták, minden talpalatnyi földre szállodát építenek, majd ilyen tömegben már a nyaralók sem érzik jól magukat, és számuk visszaesik. A Baleár-szigeteken többek között katasztrofális vízproblémák alakultak ki, a naponta többször zuhanyzó turisták mellett a helyi lakosságnak nem maradt öntözővíze.”²

De a kérdés megítélése azért is nehéz, mert a turizmus és a fizikai környezet között erős kölcsönös összefüggés áll fent. Egyrészt a környezetet meg kell védeni a turizmus érdekében, mert a környezet elemei képezik a legfontosabb vonzerőt a turisták számára, másrészt a turizmustól is meg kell védeni, hogy ezek a vonzerők hosszú távon fennmaradjanak (Puczkó - Rátz 2001).

A fizikai környezet alatt két nagyobb csoportot értünk. Az egyik a természeti környezet (bioszféra, azt alkotó ökoszisztémákkal, amely tartalmazza a fellelhető élettelen természeti erőforrásokat, az élővilágot és a tájképi formát). A másik az épített környezet (mindazt magában foglalja, amit mesterségesen telepítettek vagy építettek az adott területre) (Puczkó - Rátz 2001).

A környezeti hatásoknál könnyebb szétválasztani a pozitív és a negatív hatásokat. A pozitívak között említhetjük, hogy az elmúlt évtizedekben egyre több területet nyilvánítottak nemzeti parkká vagy természetvédelmi területté, amely lépések segítenek a bioszféra fenntartásában. Mivel a turizmus közvetlenül érintett a természet megőrzésének kérdésében, segíthet visszaszorítani az egyéb környezetszennyező iparágakat. A pozitív gazdasági hatások következtében pedig ritkán, de részesülhetnek támogatásban a természetvédelmi programok is.

De a negatív hatások sokkal jobban érvényesülnek. Vannak hatások, amelyek még visszafordíthatóak, de vannak olyanok is, amelyek visszafordíthatatlan következményekkel járnak. Például a tájrombolás egy visszafordítható folyamat, ha

---

² Forrás: Mártonffy Zsuzsa (2007): Etikus poggyász - Felelős idegenforgalom, Figyelő, 2007/29: 24.

időben lépéseket tesznek, de egyes növény-és állatfajok kipusztulását nem tudják visszafordítani (Puczkó – Rátz 2001).

A következőkben a természeti környezet egyes elemeire gyakorolt negatív hatásokat szeretném kifejteni³. A technika és a közlekedés fejlődésével *a levegő minősége folyamatosan romlik*. Egyre nagyobb a károsanyag-kibocsátás (ólom, nitrogén-oxid, szén-dioxid, kén-dioxid, por), ami a légszennyezés egyik fő okozója. A legártalmasabbak a személygépkocsik, a hajók és repülők által kibocsátott gázok. Ezt az alábbi példa is alátámasztja: a Csendes óceán felszínén 2004-ben körülbelül 3 millió tonna műanyag szemét úszott, melyet az áramlatok egy több száz kilométer hosszú, állandóan mozgó szemét-uszályá formálnak és még minimum 16 évig ott is tartanak. A műanyag teljes lebomlása 500 évig is eltarthat.⁴ Szintén a levegő minőségét befolyásolják a szállás- és vendéglátóhelyek fűtési és légkondicionáló berendezései, amelyek nemcsak, hogy légszennyezőek, de a hőszennyezés következtében emelhetik a külső környezet hőmérsékletét is.

A *környezeti problémák* szintén egyre súlyosabbak. Ezek közül az egyik legsúlyosabb a *szemetelés*. Ez egyrészt látványként sem vonzó, másrészt káros vegyi anyagokat juttat a talajba. A turisták és a járművek olyan mértékben tapossák és tömörítik a talajt, hogy annak megváltozik a szerkezete, és ez szintén negatívan hat az élővilágra. A hegymászás során a sziklák aprózódnak és ez kőomláshoz vezethet. A barlangokat szintén károsíthatják a figyelmetlen turisták, akár már azzal is, ha hozzáérnek például egy cseppkőhöz, amelynek 80-100 év kell, hogy egy centmétert nőjön. Sokszor elhangzott az a vád is, hogy a 2004-es cunami pusztító hatását is részben az idegenforgalom számlájára lehet írni. A szökőárt a földkérgék mozgása hívta életre, de a rengeteg halálos áldozatot és a mérhetetlen pusztítást a természetes védvonal hiánya okozta. Azért, hogy a szállodáknak helyet teremtsenek, kiirtották a partokat védő mangrovékat, és számos garnélarák-telepet hoztak létre, lyukat ütve ezzel a természetes hullámtörő korallokon. Ott, ahol az erdők és a part érintetlen, a veszteségek és a károk jóval kisebbek voltak (Iványi – Sallai R. 2006).

---

³ A 4.2.2. fejezetben *dőlt betűvel* jelzett szempontok Puczkó – Rátz A turizmus hatásai (2001) című könyv 214. p- 239.p. alapján készült

⁴ Forrás: National Geographic Online (2004): Több a szemét, mint a plankton a Csendes-óceánban Hawaii-nál. <http://www.geographic.hu/index.php?act=napi&rov=1&id=1786> (letöltve: 2009.10.26.)

A *vízszennyezés* súlyosan károsítja a Föld vízkészletét, legyen szó akár édes vagy sós vízről, akár felszín alatti vagy felszín feletti vízről. Számos példát találunk a vízpazarlásra is. Hihetetlen, amikor arról hallunk, hogy vannak helyek, például a Kanári-szigeteken, ahol a vízhiány miatt az ivóvizet a golf pályák öntözésére használják fel, és helyette hajókkal visznek vizet a területre (Puczkó - Rátz 2001). De az olajszállító hajók, a szállodák és egyéb turisztikai infrastruktúrához tartozó helyek szennyvizei szintén nagyon károsak a víz minőségére.

Nem szabad megfeledkeznünk a *növény-és állatvilágnál* okozott károkról sem. A szemetelés, a természeti kincsek gyűjtése vagy rongálása komoly problémákat okozhat. Ha a növényi kultúrák összetétele megváltozik, az maga után vonja az állatok élőhelyének, majd összetételének a változását is. Nem is beszélve az erdők rohamos mértékű kiirtásáról... Az állatvilágnál hasonló a helyzet. A mesékből ismert, és „mindenki kedvencének” számító állatoknál az jelent problémát, hogy a túlzott érdeklődés ellehetetleníti az életüket, míg vannak olyan fajok, mint például a békák, bogarak, puhatestűek, amelyekre annyira nem figyelünk, hogy ezzel a gondatlansággal szinte kipusztítjuk őket. A turizmus a leginkább felelős például az állatok fekete kereskedelméért. Alaszkában rozmárokot, Afrika és Ázsia partjainál ritka kagyló és rákfajokat, a szavannákon elefántokat és orrszarvúkat ölnek halomra, és használják fel mézsvázukat, agyarukat, fogaikat, különböző ékszerek készítésére. Ezeket mind azért, mert a felelőtlen turistáknak igényük van ezek megvásárlására!

De ugyanilyen negatív hatásokat sorolhatunk fel az épített környezet esetében is. Nemcsak látvány szempontjából fontos, hogy az épített környezet tiszta, rendezett legyen. A szemét mellett az óriásplakátok, a hirdetések is ronthatják a vizuális látványt. A turizmus számára a fő vonzerőt a természet által létrehozott, megőrzött látnivalók és a történelmi kulturális értékek (várak, romok, templomok) jelentik. Ezen örökségeknek nemcsak a szándékos rongálás és a vandalizmus árt, hanem a túlhasználata is (Puczkó – Rátz 2001). Elgondolkodtató, hogy évente legalább egyszer teherautónyi zúzott márványt szórnak szét az athéni Akropoliszon. Erre azért van szükség, hogy az évi 3 millió turista közül a kézzelfogható emlékekre vadászók azt vigyék haza, és ne zsebkéssel hasogassák szét Görögország egyik csodáját.⁵ A megemelkedett forgalom, a közúti és légi közlekedés által okozott rezgések, és a

---

⁵ Forrás: Mártonffy Zsuzsa (2007): Etikus poggyász – Felelős idegenforgalom, Figyelő, 2007/29: 24.

légszennyezésük következtében lehulló savas eső is károsítja a régi (főleg üledékes kőzetből álló) épületeket.

A turizmus által kedvelt területeken, ahová egyre többen utaznak, ott a terület eredeti funkciója legtöbbször megváltozik. Tájrombolás által teret nyernek a turizmus kiszolgáló egységeinek, amely az erdő- és mezőgazdasági területek teljes átalakításával jár. Ezeken a területeken előbb-utóbb megjelennek a második lakásnak felépített házak vagy nyaralók, amelyek sokszor nem illeszkednek a tájba, hanem külön stílusokat képviselnek (Puczkó – Rátz 2001).

Pozitív hatásként az említhető meg, hogy a turizmus által fejlesztett területeken fejlődik az infrastruktúra is, víz- és szennyvízhálózatokat építenek ki, megfelelő áramellátás és fejlett kommunikációs szolgáltatások vannak. Ezek nemcsak a turizmus számára hasznosak, hanem a helyi lakosságot is pozitívan érintik (Puczkó – Rátz 2001).

4.2.3. Társadalmi és kulturális hatások

Évente több száz millió ember utazik, hogy tapasztalatokat szerezzen és más kultúrákat ismerjen meg. „A turizmus lényege az emberek közötti interakció” (Puczkó - Rátz 2001:127). De ez a tömezturizmusban egyre személytelenebb. A keresleti oldalon az utazók, a kínálati oldalon a fogadó desztináció lakosai állnak. De nemcsak a személyek közötti kapcsolatokat vizsgálhatjuk, hanem a turizmus növekedésének vagy hanyatlásának egész társadalomra kifejtett hatását is.

A turizmus és a társadalmi-kulturális környezetének kapcsolata szintén összetett. Ebben az esetben is nehéz szétválasztani a pozitív és a negatív hatásokat, mert egy-egy folyamat vagy tevékenység mindkettőt előidézhethet. A társadalmi hatások azért alakulnak ki, mert a desztináció lakosai kapcsolatba kerülnek a turistákkal. Az hogy ez a kapcsolat pozitív vagy negatív hatású lesz, nagyban függ a kapcsolat típusától és a turisták jellemzőitől.

A társadalmi környezet meghatározó lehet abban is, hogy az utazás mennyire játszik szerepet az emberek életében, és hatással van új turisztikai termékek kialakulására is. A kulturális környezet inkább az utazók motivációjára hat. A turisták jelenléte nemcsak a fogadó terület lakosainak életminőségében hoz változást, hanem az utazás során szerzett tapasztalatok maradandó élményeket nyújtanak a turistáknak is.

A társadalmi hatásokat több csoportba sorolhatjuk. Az első ilyen csoport a *'népességre gyakorolt hatás'*. Ha egy adott területen fejlődik a turizmus, az változásokat idézhet elő a desztináció népességének számában, összetételében. Könnyen beáramolhat a szezonális munkaerő, amely akkor pozitív hatású, ha a megnövekedett kereslet miatt a helyi lakosok nem képesek kielégíteni a munkaerő-keresletet. De ha ezek a vendégmunkások a helyi lakosok helyett dolgoznak, az már negatív jelenségnek tekinthető. Emellett megjelenhetnek az üdülőtulajdonosok, akik sokszor negatív hatásúak, mert kevesebb felelősséget vállalnak a helyi ügyekben. De ennek sem kell minden esetben konfliktusforrásnak lennie, és pozitív hatásként akár katalizátor hatással is lehetnek a helyi társadalmi és kulturális élet fejlődésére (Puczko – Rátz 2001).

Második hatásként a *'munkaerő piac'* átalakulását említhetjük meg. Az új munkalehetőségek mindenképp pozitívak egy olyan területen, amely küzd a munkanélküliséggel és ösztönző hatással lehet az emberekre, hogy tanuljanak és képezzék magukat. Másrészt viszont a turizmus kapcsán keletkezett munkahelyek szezonálisak, nem igényelnek szakképzettséget és alulfizetettek, és sokszor elvonják az embereket a hagyományos gazdasági szektoroktól, amely által fokozódnak a gazdasági egyenlőtlenségek (Puczko – Rátz 2001).

A harmadik csoport a *'közösség szerkezetének, jellemzőinek átalakulása'*. Megjelennek új társadalmi osztályok, és megváltozik a közösség gazdasági orientációja (Puczko – Rátz 2001). Pozitív hatásként megemlíthetjük, hogy a helyi természeti és kulturális értékek iránti érdeklődés hatására a helyiek fokozott gondot fordítanak ezen értékek megóvására. De emellett a helyiek érezhetik azt is, hogy az érdekeik háttérbe szorulnak a turisták érdekeivel szemben. Megjelenik a turizmus inflációgerjesztő hatása is, ami negatívum, mert a turistaszézonban megnövekedett árak a szezon végén sem állnak vissza eredeti színvonalukra, és ez megdrágítja az életet a helyi lakosság számára. Pozitív az, hogy a turizmus fejlődése következtében javul az infrastruktúra, és a szolgáltatások minősége, például az oktatásban vagy az egészségügyi ellátásban. Több szabadidős létesítmény épül, és bővül a kulturális programok köre, amely pozitív hatással van a helyi lakosság életminőségére is.

A hatások megjelennek *'egyéni és családi szinten'* is. A helyi lakosok a turisták hatására nyitottabbá válhatnak, ha a turisták őszintén kíváncsiak rájuk, vagy a

tömeges turista érkezések hatására be is zárkozhatnak. Mindkét esetben átalakulhatnak az egyéni értékrendszerek is. Megjelenhet a turizmus demonstrációs hatása, amely abban az esetben negatív, ha a helyiek túlzottan másolni próbálják a turisták fogyasztási szokásait, vagy ha megpróbálják teljesen átvenni (Puczkó – Rátz 2001). Ebben az esetben megnő az importjavak iránti kereslet, és a profit nem realizálódik a helyi gazdaságban. Pozitív viszont, hogy a demonstrációs hatás következtében javul a nők és a gyermekek társadalomban elfoglalt szerepének a megítélése. Negatív hatás, hogy a turizmus által kedvelt területeken megnő a bűnözések száma, ami a közbiztonság romlásához vezethet (Puczkó – Rátz 2001). Emellett ezeken a területeken nagy mértékben jelen van a prostitúció is. A szexturizmus elsősorban a délkelet-ázsiai országokba vonz jelentős keresletet, és ezeken a területeken sok nő ebben látja az egyetlen munkalehetőséget. Pozitív lehet, ha a külföldi turisták hatására a helyiek késztetést éreznek, hogy idegen nyelveket sajátítsanak el, hogy kommunikálni tudjanak az odaérkezőkkel. Viszont ha a turisták által beszélt nyelv válik uralkodóvá, elnyomva ezzel a helyi nyelvet, az már negatív hatás (Puczkó – Rátz 2001).

Az utolsó nagyobb csoport a *'természeti és kulturális erőforrásokra gyakorolt hatás'* (Puczkó – Rátz 2001). Ebben pozitív hatásként jelenhet meg, ha a nagyszámú turistaérkezések ellenére is óvják a természeti erőforrásaikat, de negatív lehet, ha hagyják elsorvadni a helyi hagyományokat és szokásokat, felvéve ezzel a turisták szokásait. Ha nem tisztelik a helyi hagyományokat, hanem piaci attrakciót csinálnak belőlük, az a helyi kultúrára nagyon káros hatással lehet.

4.3. A fenntartható fejlődés fontossága⁶

A 21. század elején az emberiségnek olyan súlyos társadalmi, gazdasági és környezeti problémákkal kell szembenéznie, amelyekre eddig még nem volt példa a történelem során. Ezek az együttes problémák nemcsak a jelenlegi világrendet veszélyeztetik, hanem azt a természeti egyensúlyt is, amelyre a civilizáció épült. A szakemberek egy lassú folyamat során kezdik felismerni ezt a globális problémát, és rájönnek, hogy a jelenlegi gondolkodásmód egyre kevésbé hatékony a problémák megoldásában. Fel kell ismerniük, hogy a növekedés egy generált folyamat, amely

---

⁶ A fejezet: Dr. Hajnal Klára (2006): A fenntartható fejlődés elméleti kérdései és alkalmazása a településfejlesztésben” (Pécsi Tudományegyetem) PhD munkájára épül

nem egyenlő a fejlődéssel, amely egy természetes folyamat. A növekedés a fejlődéssel ellentétben véges. A növekedés csak a fejlődés mértékében hajtható végre, és a Föld erőforrásai, természetes fejlődése már nem tudnak lépést tartani a növekedés mértékével. Ennek a folyamatnak az eredményeként terjedt el a „fenntartható fejlődés” kifejezés, amelynek a tartalma, megvalósíthatósága hosszú évek óta állandó szakmai viták forrása világszerte. Ahhoz, hogy megértsük, miért szükséges ezzel a kérdéssel foglalkozni, látnunk kell a folyamatot, amelynek az eredményeként ennyire fontossá vált ez a kérdés napjainkra.

A környezetpusztítás és a kultúra hanyatlását látjuk a környezetünkben, már nincs is szükség tudományos mérésekre, ezek a negatív folyamatok a hétköznapi emberek számára is egyértelművé váltak. Világossá vált, hogy a gazdaság nem képes az egész Földet érintő problémák megoldására, viszont a változásra mindenképp szükség van, mert a jelenlegi társadalmak fogyasztási szokásai megfosztják a jelen és a jövő generációinak nagy részét a szükségleteik kielégítésének lehetőségétől azzal, hogy felélik az erőforrásokat. Ez az alapja a fenntarthatóság gondolatának.

A természet a létezésünk alapja. A történelem során az emberiség egyre inkább próbálja átvenni a hatalmat a természet felett, azt feltételezve, hogy képes befolyásolni annak működését. A társadalomnak és a gazdaságnak a környezethez fűződő kapcsolatát és annak változásait három nagy világekorszakra, paradigmára oszthatjuk.

Az első világekorszakhoz a történelem előtti idők tartoznak. Ekkor az eszközök és a technika hiányának következtében az emberek még semmilyen maradandó befolyással nem voltak a természetre, hanem fordítva, a természet szabályozta az emberi közösségek számát.

A második világekorszak a mezőgazdaság forradalmától az ipari forradalomig tartott. Ekkor kezdődött a civilizálódás, a letelepedés folyamata, és az állandó települések kialakulása. Az emberek termelő tevékenységet kezdtek folytatni, de eleinte még csak a rendelkezésre álló erőforrásokat használták fel, majd később egyre nagyobb területeket alakítottak termőföldekké. A növekvő népességszám megkövetelte a természetbe való beavatkozást, az erdőirtásokat, a mocsárlecsapolásokat. Ennek a kornak a legfontosabb jellemzője, hogy a társadalom irányította a gazdaságot, amely ekkor még alárendelt szerepet játszott. A gazdasági

fejletlenség következtében a környezeti problémák még csak lokális vagy regionális szinten jelentek meg.

A harmadik paradigma az ipari forradalomtól napjainkig tart. Ez a korszak alapvető változásokat hozott a természet, a gazdaság és a társadalom kapcsolatában. Olyan társadalmak alakultak ki, ahol már a gazdaságé a vezető szerep, és ahol minden más alárendelt szerepbe került, még a természet is. Az ipari forradalommal olyan tudományos fejlődés is végbement, amelynek a legfőbb célja a természet feletti uralom kialakítása volt. A természet eszköz és tárgy lett, olyan piaci áru, amelynek az értékét a piaci viszonyok határozzák meg. Ez a folyamat a globalizációval világjelenséggé vált. A gazdasági növekedéssel a nyugati típusú civilizáció terjedt el, és a növekedés olyan ütemű, hogy átalakulnak a társadalmi keretek, és ezzel az emberek is piaci szereplőkké válnak, és az urbanizáció következtében még a természettől is eltávolodnak. A fogyasztói társadalom egyre gyorsuló életritmusával kiüresedett embereket eredményez, akik pazarló életmódot folytatnak, maradandó és súlyos károkat okozva a természetben. A globalizáció és a technika fejlődésének következtében megszűnt a termelés, a fogyasztás és a kultúra helyhez kötöttsége. A nemzetgazdaságok is elveszítik önállóságukat, megnő a globális tőke nagysága és a multinacionális vállalatok száma. Ezeknek a folyamatoknak az eredményeként koncentrálnak a hatalom, egyre többen szorultak ki a hatalomból, ami gazdasági, társadalmi és politikai feszültségeket okoz. Ezek olyan tényezők és hatások, amelyek egy paradigmaváltást mutatnak.

4.3.1. Paradigmaváltás – A fenntarthatóság felértékelődése (Globális világproblémák)

Az előzőekben említett folyamatok nem tarthatóak fenn a végtelenségig, és ezt már a szakemberek is felismerték. Kialakulóban van egy új paradigmaváltás, amely egy hosszú folyamat, és a 20. század végén kezdődött el. A tudomány és a technika fejlődésével egy teljesen új világkép kezd kibontakozni. De az embereknek fel kell ismerniük, hogy fejlődés mellett a fenntarthatóságra is figyelniük kell. Az eddigi hagyományos problémamegoldó gondolkodás már nem vezet eredményre. A gazdasági és politikai hatalmak próbálják fenntartani az eddigi rendszert, de előbb-utóbb be kell látniuk, hogy ez nem vezet eredményre, szükség van a változásra. A szabályozatlan gazdasági növekedés hatására globális világproblémák jelentek meg.

A népességrobbanás, a szegénység terjedése, a környezetszennyezés, a klímaváltozás, a Föld erőforrásainak kimerülése, a vízkészlet csökkenése mind olyan probléma, amely a világkorszakváltás bizonyítéka, és amelyeket nem lehet megoldani az eddigi gondolkodás alapján.

4.3.2. A fenntartható fejlődés fogalmának értelmezése és megvalósulási területei

A fenntartható fejlődés gondolata az 1970-es években jelent meg először. Felismerték, hogy a fenntartható fejlődés három alappillére (környezet, társadalom, gazdaság) összefügg, és csak úgy lehetnek hatékonyak a lépések, ha ezeket együtt vizsgálják. 1983-ban megkezdte munkáját az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottsága (Brundtland Bizottság), amelyet Gro Harlem Brundtland norvég miniszterelnökönő vezetett. 1987-ben a Bizottság „Közös jövőnk” címmel kiadott egy jelentést, amelyben a gazdasági növekedés olyan új korszakának a lehetőségét vázolták, amely a fenntartható fejlődés globális megvalósítására épít. Így határozták meg a fogalmát: "a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit, anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket" (Dr. Hajnal 2006:5).

1992-ben Rio de Janeiro-ban megrendezték az ENSZ Környezet és Fejlődés Világkonferenciát. Itt a fenntartható fejlődés szempontjából fontos dokumentumokat fogadtak el, mint például a „Feladatok a XXI. századra” (Agenda 21), amely a fenntartható fejlődés átfogó programja; vagy a Riói Nyilatkozatot, amely a fenntarthatóság elveit tartalmazza. Létrejött továbbá az Egyezmény a Biológiai Sokféleségről, Keretegyezmény az Éghajlatváltozásról. A világkonferenciát követően 1993-ban megalakult az ENSZ Fenntartható Fejlődés Bizottsága az ENSZ program végrehajtásának koordinálására.

2002-ben Johannesburgban megtartották a Fenntartható Fejlődés Világkonferenciát, ahol több konkrét célt megfogalmaztak a fenntartható fejlődés keretén belül. Ilyen célok voltak például, hogy 2015-re felére csökkentsék azok számát, akik nem jutnak tiszta ivóvízhez; 2010-re pedig a biológiai sokféleség pusztulásának folyamatát. Ezek mellett elismerték, hogy a globalizációnak vannak káros hatásai is. Egyik legfontosabb célkitűzés lett a szegénység visszaszorítása is.

A fenntartható fejlődés a fenti konkrét célok ellenére egy ellentmondásos fogalom. Ökológiai szempontból a fejlődés egy természetes folyamat, míg közgazdasági szempontból a fejlődést a tudomány teszi lehetővé. Az utóbbi értelmezés inkább a fejlesztést szó tartalmát hordozza magában. A fenntartható fejlődésnek egyensúlyt kell találnia a két értelmezés között.

A fenntartható fejlődés lényegét az Aral-tó példáján keresztül szeretném érzékeltetni. A tó vízfelülete az elmúlt harminc év során jelentősen csökkent. Ennek oka, hogy a szovjet rendszer idején „fejlesztési” próbálták a területet, de nem vették figyelembe a helyi közösségek hagyományait, érdekeit. A tó környékén rizs-és gyapotültetvényeket akartak létrehozni, amelyek rengeteg vizet igényelt, amelyet az Aral-tavat tápláló folyókból vontak el. A tó vízszintje 14 méterrel csökkent. De ez nemcsak környezeti katasztrófához, hanem gazdasági összeomláshoz és súlyos szociális problémákhoz vezetett. Mára nagy a környéken a munkanélküliség, egyre többen vándorolnak el a térségből, és sorra szűnnek meg azok a közösségek, amelyek létét évszázadokon keresztül a halászat biztosította.⁷ Ez a példa rávilágít, hogy milyen súlyos következményei lehetnek, ha nem egységesen kezeljük a környezet, a gazdaság és a társadalom szerepét. Ahhoz, hogy ezt megtegyük szükség van a fenntartható fejlődés elvével összhangban lévő lépések megtételére. Ezek közé tartozik az oktatás, a "gondolkodj globálisan és cselekedj lokálisan" gondolat és a szervezetek közötti együttműködés is. Ezeknek az elveknek érvényesülniük kell a turizmusban is, amelynek a fenntarthatóságával a következő fejezetben szeretnék részletesebben foglalkozni.

4.4. Fenntartható turizmus (Sustainable tourism)

4.4.1. A fenntartható turizmus fogalma, céljai, indikátorai

A korábbi fejezetekből kiderül, hogy a szakemberek az 1970-es években kezdték felismerni a fenntartható fejlődés szükségességét. Felismerték azt is, hogy mivel a turizmus szektornak nagy gazdasági jelentősége és globális szintű hatásai vannak, így a fenntartható fejlődés elvét a turizmusban is alkalmazni kell. A turizmus fenntarthatóságának célja kettős. Egyrészt „morálisan” felelős azért, hogy ne

---

⁷ Forrás: Kiss Ferenc: Fenntartható fejlődés
<http://www.nyf.hu/others/html/kornyezettud/meguujulo/Fenntarthato%20fejlodes/Fenntarthato%20fejlodes.html> (letöltve: 2009.11.12.)

okozzon visszafordíthatatlan károsodást a világ természeti, társadalmi és gazdasági környezetében. Másrészt a turizmusnak üzleti szempontból is fontos a környezet fenntarthatósága, mivel a turizmus nem megfelelő fejlődése éppen a kínálatának alapjául szolgáló természeti és kulturális környezetet károsíthatja vagy pusztíthatja el (Puczko - Rátz 2001).

A WTO több kezdeményezést szervezett, hogy a turizmus fejlesztését összehangolja a környezet igényeivel, míg végül az 1995-ös Kanári-szigeteken rendezett konferencián elfogadtak egy chartát, amelyben megfogalmazták a fenntartható turizmus lényegét. Alapjául az 1992-es Riói konferencia irányelvei szolgáltak. Az Agenda 21 mintájára létrehozták az Agenda 21 az utazásról és a turizmusról című programot. A WTO így definiálta a fenntartható turizmust: „A fenntartható turisztikai fejlesztés egyrészt kielégíti a jelenlegi turisták és fogadó területek szükségleteit, másrészt védelmezi és növeli a jövő lehetőségeit. Az elképzelések szerint lehetővé teszi az erőforrások olyan módon történő menedzselését, hogy miközben az emberiség kielégítheti gazdasági, társadalmi és esztétikai igényeit, ugyanakkor megőrizheti az alapvető ökológiai folyamatokat, a biológiai változatosságot és az életet fenntartó rendszereket, valamint a különböző népek és csoportok kulturális integritását.” (WTO 2000: 21)

A WTO definíciója óta több megfogalmazás is született, amelyek nem egységesek ugyan, de mind az 1987-es Brundtland jelentésre épül. Foglalkoznak a környezeti erőforrások jelentőségével, de kiterjednek a fenntarthatóság másik két pillérére is, a gazdaságra és a társadalomra. De az összes megfogalmazás egyetért abban, hogy a turizmus fenntarthatóságához nem elég a spontán fejlődés, hanem tervezett, irányított fejlesztésre van szükség. A turizmus fenntartható tervezésének lépései nem kapcsolódnak közvetlenül a szakdolgozatom témájához, ezért erre nem is térek ki részletesen. A legfontosabb, hogy minden résztvevőnek megvan a saját feladata, amelyet végre kell hajtania. A fejlesztésekben a kormányzati szervek és a szakmai szervezetek szerepe kiemelkedő, de fontos, hogy a fejlesztésben részt vegyen a többi érintett is: a civil szervezetek, a helyi lakosság és a turisták. Egyre nagyobb szerepet kap a TDM, vagyis a turisztikai desztinációs menedzsment is. A turizmus csak akkor fenntartható, ha nem ütközik a desztináció egyetlen szereplőjének az érdekével sem. Ehhez a turizmus olyan menedzselésére van

szükség, amely növeli a látogatók számát, és hosszú távon pozitív hatással van a desztináció gazdasági, természeti és társadalmi környezetére. Ez egy összetett feladat, amelyet a legsikeresebben a helyi vagy közösségi szinten való tervezéssel lehet megvalósítani, amelyben a TDM szervezetek nyújtanak segítséget.

Puczkó László-Rátz Tamara és Dr. Lengyel Márton az FKFP 0634/1997-es projekt keretében kutatást végzett, amelynek célja azon mutatók meghatározása volt, amelyek segítségével a turizmus fenntarthatósága mérhetővé és ezáltal szabályozhatóvá válik egy adott területen. A kutatás keretében külföldi és magyar szakemberek véleményeiből próbálták meghatározni a fenntartható turizmus fogalmát, amely az indikátorok alapjául szolgált. „A szakemberek a következő jellemzőket mondták el: a fenntartható turizmus magában foglalja a kulturális, társadalmi és gazdasági örökség pozitív hatású hasznosítását, mind a jelenben, mind a jövőben. Hosszú távú megközelítést jelent. Törekszik a megújítható erőforrások használatára a lehető legnagyobb mértékben. Minimálisra csökkenti az anyag- és energiateljesítményt, a hulladékot. Olyan turizmus menedzsmentet támogat, amely törekszik a desztináció szempontjából létfontosságú erőforrások/attrakciók teljességének a fenntartására és magában foglalja azon turizmustípusok teherbíró képességének a meghatározását, amelyek kívánatosak egy desztináció számára.” (Puczkó – Rátz – Dr. Lengyel FKFP 0634/1997). A külföldi és a magyar szakemberek véleménye alapvetően egyezett a jellemzőket illetően, azzal a különbséggel, hogy a magyar válaszadók szerint kulcsfontosságú, hogy a fogadóterületek lakossága felismerje a saját érdekeit és ne csak kényszerből őrizze meg a lakóhelyének természeti és kulturális érdekeit.

A fogalom meghatározása után meg kellett jelölni azokat az indikátorokat, vagyis mutatókat, amelyek segítségével meghatározhatóak és nyomon követhetőek a turizmusfejlesztés lépései. A jól megválasztott indikátorok segítenek, hogy egy adott problémánál a legjobb megoldást válasszuk. A Puczkó – Rátz - Lengyel által végzett kutatásban a szakemberek számos indikátort javasoltak. Ezeknél meg kellett vizsgálni, hogy az adott indikátor általánosan vagy csak helyi jelleggel alkalmazható a turizmus fenntarthatóságának mérésére, illetve számszerűsíthető-e az adott

indikátor vagy sem. A teljesség igénye nélkül felsorolok néhány indikátort, amelyet a szakemberek fontosnak tartottak.⁸

- *Statisztikai jellegű mutatók:* turisták/kirándulók száma; a turizmus típusai; a helyieket a fenntarthatóság megvalósításába bevonó kezdeményezések száma
- *Gazdasági jellegű mutatók:* a turisztikai befektetés szintje; a turizmusból származó bevételek; az infrastruktúra képessége a fejlődés kiszolgálására
- *Társadalmi jellegű mutatók:* a turizmusban foglalkoztatottak képzettsége; a helyi társadalmi-kulturális környezet épségének a megőrzése; a helyiek attitűdjei a desztinációban bekövetkező kulturális változásokkal kapcsolatban; a turisták elégedettsége
- *Környezeti jellegű mutatók:* a levegő és a víz minősége a turistaterületen; a földterület képessége olyan fejlődés elviselésére, amely lényegesen megváltoztatja a rendelkezésre álló zöld területeket; környezetvédelmi szabályozás; szemét mennyisége

Fontos indikátorok még a Föld eltartóképességének és az ökológiai lábnyomnak az adatai. Az ökológiai lábnyom kiszámításánál egy hektárban megadott értéket kapunk, amely megmutatja, hogy életmódunk mekkora megterhelést jelent a Földünk számára. A kapott hektárszám azt a föld és vízfelületet jelzi, amire szükségünk van az életmódunk fenntartása mellett.⁹ Ez az egyik legkorrektebb indikátor annak mérésére, hogy mennyire fenntarthatatlanok az emberek által jelenleg végzett tevékenységek.

4.4.2. Az Európai Unió irányelvei a fenntartható turizmus kérdésében¹⁰

2006-ban a turizmus közvetlenül 4%-kal járult hozzá az EU GDP-jéhez, míg a közvetett hozzájárulás több mint 10%, ami a következő években tovább növekszik (EU 2007). Ezért az Unió a fenntarthatóság elvével összhangban fontosnak tartja a turizmus fenntartható fejlesztését. 2007-ben közzétették az „Intézkedések a

---

⁸ Forrás: Puczko – Rátz – Dr. Lengyel: FKFP 0634/1997 projekt

⁹ Forrás: <http://www.geographic.hu/index.php?act=napi&id=9455> (letöltve: 2009. 11. 21.)

¹⁰ A fejezet az EU Bizottság által 2007-ben kiadott A fenntartható és versenyképes európai idegenforgalom menetrendje című közlemény alapján készült

fenntarthatóbb európai idegenforgalomért” jelentést, amelyben megállapították, hogy a turizmus egy olyan gazdasági ágazat, amely jelentősen hozzájárul a növekedéshez, a foglalkoztatottsághoz főleg a fiatalok és a nők körében. De realizálták, hogy a pozitív hatások mellett Európa idegenforgalmában is jelen van sok negatív hatás. Sok desztinációban túlkínálat alakult ki az utóbbi években, ami aránytalanul megterheli a környezetet és az ott élő lakosságot. Emellett az utóbbi évek átalakuló trendjeinek következtében Európa idegenforgalmi részesedése csökken, és ez gazdaságilag káros lehet azokon a területeken, ahol a turizmus fejlődésére még lenne lehetőség. Olyan szabályozást kell létrehozni, amely egyrészt védi a fogyasztókat, másrészt a minőségi turisztikai szolgáltatások biztosításával kedvező környezetet teremt az európai idegenforgalmi ágazat számára. Javaslatot tettek arra is, hogy támogassák a helyi kézműves kis- és középvállalkozásokat, a helyi bor- és gasztronómiai hagyományokat előállító vállalkozásokat és a helyi hagyományokat őrző szervezeteket. A fenntarthatósági problémák társadalmilag felelős módon való kezelése támogatja a turisztikai termékek és szolgáltatások innovációját és minőségük javulását.

Ezzel összhangban az Uniónak olyan politikát kell követnie a turizmus fenntarthatóságával kapcsolatban, amely figyelembe veszik a környezetvédelmi kihívásokat (pl. éghajlatváltozás, vízhiány) és ezekhez igazodva kell megoldásokat keresniük. Az úti célokat a fenntarthatósággal összhangban kell irányítani és a turistákban is tudatosítani kell ennek a fontosságát, hogy az egyéni hozzáállásuk is felelősségteljesebb legyen. Ha a tudatos fogyasztás következtében a turisták felismerik, hogy ahol törődnek a környezettel, ott valószínűleg az ő igényeikkel is jobban fognak törődni, és ezeket a helyeket keresik tudatosan, az a turisztikai vállalkozásoknál is segít egy szemléletváltást elérni. Alkalmazkodniuk kell az átalakuló kereslethez, és fel kell ismerniük, hogy a fenntarthatóság a turizmus hosszú távú versenyképességének a feltétele. Rá kell jönniük, hogy nem lehet csak a profitjuk jelenlegi maximalizálása a cél, hanem ennél fontosabb, hogy hosszú távon életképesek tudjanak maradni.

Az Európai Unió Bizottsága arra törekszik, hogy az EU polgárai között és társadalmában megerősítsék azoknak a gyakorlatoknak az ismeretét és megértését, amelyek a fenntarthatóságot és a versenyképességet kölcsönösen megerősítő módon

kötik össze. Ennek elérése érdekében törekszik az oktatási intézmények figyelmét felhívni a fenntarthatóság kérdésére, és arra sarkallni őket, hogy a képzéseiket ezzel összhangban alakítsák. Támogatják az összefogási kezdeményezéseket egy adott terület különböző intézményei között, mert ezek az együttműködések nagyban hozzájárulhatnak az adott desztináció fenntarthatóságához.

A Bizottság egyik kezdeményezése a „Kiemelt európai úti célok” kísérleti projekt (EDEN), amely segíti az újonnan megjelenő európai úti célokat, hogy a terület idegenforgalmi fejlesztése a társadalmi, kulturális és környezetvédelmi fenntarthatóság biztosításával történjen.

4.5. Ökoturizmus

Az ökoturizmust nagyon sokan azonosítják a fenntartható turizmussal vagy a felelősségteljes turizmussal, de hiába kapcsolódnak egymáshoz ezek a fogalmak, nem egyeznek teljesen. Erre szeretnék rávilágítani, ezért ebben a fejezetben az ökoturizmust, mint a turizmus egyik formáját szeretném bemutatni, hogy a későbbiekben különbséget tudjunk tenni a fent említett három fogalom között.

4.5.1. Az ökoturizmus meghatározása és megjelenési formái

Az ökoturizmus gondolatával először a tömegturizmus terjedése kapcsán találkozhattunk. Az első ökológiai turizmussal foglalkozó cikk 1965-ben a Links Magazine-ban jelent meg. Az 1980-as évekre egyre inkább rájöttek, hogy a globális méreteket öltött turizmus káros hatással van a környezetre, ezért alternatív módot kellett találniuk a természet megőrzésére. A megoldást a szelíd turizmusban látták, amely egy gyűjtőfogalom, és amelynek része az ökoturizmus is.

A szelíd turizmus (soft/gentle tourism) célja a környezet megóvása, a társadalmi és kulturális értékek megőrzése és ezek összehangolása a turizmussal. A turizmus ezen formáját a tömegturizmus, más néven kemény turizmus ellentétéként emlegetik, amely rámutat a köztük lévő különbségekre: míg az egyik célja a környezetkímélés, a másik elég környezetszennyező tevékenységet folytat. A két fogalom csak együtt értelmezhető. A turizmus minden ága besorolható valamelyik típusba. A természeti turizmus, az ökoturizmus és a felelősségteljes turizmus is a szelíd turizmushoz tartozik.

Az ökoturizmust az ICUN (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources) Természetvédelmi Programja így definiálta: „Az ökológiai turizmus vagy ökoturizmus a környezetért felelősséget vállaló utazás és látogatás a viszonylag zavartalan természeti területeken, azok természeti, valamint jelen és múltbeli kulturális értékeinek élvezete és értékelése céljából, úgy, hogy kíméli azokat a látogatás hatásainak mérséklésével, valamint a helyi népesség társadalmi, gazdasági előnyökhöz való juttatásával” (Kelemen 2006:10).

Ez csak egy definíció a sok közül. Az ökoturizmust minden szervezet máshogy fogalmazza meg attól függően, hogy melyik kontinensen és a turizmus melyik szegmensében tevékenykedik. A fejlődő országokban is jelen lévő szervezetek meghatározásaiban szerepet kap az egyenlőség és a szegénység csökkentésének gondolata is, míg a magyar környezetvédelmi tárca az ökoturizmust a védett természeti területekre irányuló turizmusaként határozza meg. De abban minden érintett egyetért, hogy az ökoturizmus természeti területekre irányul, hozzájárul a helyi értékek megőrzéséhez, minimalizálja a turisták negatív környezeti hatásait és erősíti a pozitívokat.¹¹

Az ökoturizmus legfőbb jellemzői a természettel való kapcsolatba kerülés, a kis csoportos túrázás, az úti célok tudatos kiválasztása, a környezet megóvása, az hogy a turisták felelősséget éreznek a látnivalók megőrzéséért, és próbálják a helyiek által nyújtott szolgáltatásokat igénybe venni, hogy a turisztikai bevételek a helyi gazdaságban maradjanak (Kelemen 2006:16).

Az ökoturizmus nagyon szoros kapcsolatban áll a természeti turizmussal, amelynek a legfőbb megjelenési formái a túrázás, a hegymászás, az állat- és növénymegfigyelés, a természetfotózás, a horgászat, a halászat és a nemzeti parkok felkeresése. De az ökoturistákat nemcsak az a vágy hajtja, hogy a természetben végezzenek valamilyen tevékenységet, hanem az is, hogy minél jobban megismerjék a környezetüket.

A természetjáró turizmus során a turisták olyan érintetlen helyeket keresnek fel, ahol egyedülálló természeti jelenségeket, fajokat figyelhetnek meg. Ezeken az utakon a résztvevők maximálisan próbálnak alkalmazkodni a természethez, a helyi szokásokhoz, hogy a legkevesebb negatív hatást gyakorolják a környezetükre.

---

¹¹ Forrás: <http://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%96koturizmus> (letöltve: 2009.11.03.)

4.5.2. A környezettudatosság szerepe az ökoturizmusban

A világ legnagyobb természetvédelmi szervezete a World Wide Fund for Nature (továbbiakban: WWF) a világ 96 országában tevékenykedik. A szervezet kiemelkedő feladatának érzi, hogy az embereknél egy olyan szemléletváltást érjen el, amely által az emberek tudatosan védik a környezetüket, hogy a jövő generációinak is lehetőségük legyen megcsodálni a természet értékeit. Céljai között szerepel a biológiai sokféleség megőrzése, a környezeti szennyezések csökkentése és a természeti erőforrások hosszú távon fenntartható használatának elősegítése.¹²

A természeti környezet megóvását annyira fontosnak ítélték, hogy 2002-t az Ökoturizmus Nemzetközi Évének nyilvánították, és a kanadai Québecben megtartották az Ökoturisztikai Világtalálkozót. A WTO és az ENSZ Környezetvédelmi Programja a Québeci Nyilatkozatban javaslatokat tett az ökoturizmus és a fenntartható turizmus fejlesztésével kapcsolatban. Ezek a következők voltak: az ökoturizmus aktívan hozzájárul a természeti és a környezeti örökség megőrzéséhez; bevonja a helyi közösségeket a tervezésbe, a fejlesztésbe és az operatív tevékenységekbe, ezzel hozzájárul a közösségek fejlődéséhez; a célterület a természeti és környezeti örökségét mutatja be a látogatóknak; nagyobb figyelmet szentel az egyéni utazókra és a kisméretű csoportokra.¹³

Magyarországon 2007 volt a Zöldturizmus Éve, amellyel a Magyar Turizmus Zrt. a környezettudatosság fontosságára próbálta felhívni a lakosság figyelmét. Kiemelt szerepet kapott a természetjáráson kívül a nemzeti parkok látogatása, a kerékpározás és a lovasturizmus. A cél a nemzetközi irányvonalakhoz kapcsolódóan az volt, hogy a természetben végezhető turisztikai tevékenységek nagyobb hangsúlyt kapjanak a belföldi turizmusban. A kezdeményezés részeként olyan programokat szerveztek, amelyek népszerűsítették a környezettudatos életmódot. Ilyenek voltak például a Magyar Nemzeti Parkok Hete vagy a Madármegfigyelő Napok.¹⁴

Nemzetközi viszonylatban is egyre több program indul a környezettudatosság terjesztésére az ökoturizmus keretein belül is. Egyik ilyen az ECOCAMPING program, amelynek szlogenje a „Nyaralás harmóniában a természettel”. Ez a

---

¹² Forrás: www.wwf.hu (letöltve: 2009.11.03.)

¹³ Forrás: Magyar Turizmus Rt. Kutatási Igazgatósága (2002): Québec-i Nyilatkozat az ökoturizmusról 2002, Turizmus Bulletin, 2002/4

¹⁴ Forrás: itthon.hu (letöltve: 2009.11.03.)

kezdeményezés a fenntartható kempingezésért jött létre, és jelenleg 209 kemping csatlakozott hozzá Németországban, Ausztriában, Svájcban és Olaszországban. A szervezet célja, hogy a kempingek olyan környezet- és minőségmenedzsment alapján működjenek, amelyek megfelelnek a környezet- és természetvédelmi szempontoknak. Ezek eléréséhez a szervezet környezeti témájú workshopokat rendez, és személyes tanácsadással is segíti a csatlakozni kívánó kempingeket.¹⁵

Egy másik hasonló kezdeményezés az ECO-ROUTE (az angol „A Route to Sustainable Rural Development through Ecotourism Labelling” kifejezésből eredő mozaikszó), amely az Európai Bizottság Leonardo da Vinci program által finanszírozott kísérleti projektje volt 2003-2005-ig; és amelynek keretében az ökoturizmus fejlesztésére próbálták ösztönözni a vidéki lakosságot. A vidéki térségek turisztikai szereplőinek (utazásszervezők, kisvállalkozók, helyi lakosság) felkészítése elengedhetetlen az adott terület ökoturisztikai fejlesztéséhez. A program segítségével az érintett területek olyan oktatásban részesültek és olyan minőségbiztosítási rendszereket dolgoztak ki, amelyek hosszú távon hozzájárulnak a térség ökoturizmusának fejlődéséhez. A projektben Svédország, Magyarország, Görögország és Románia egyes térségei vettek részt.¹⁶

A zöldutak (angolul greenway) is kapcsolódnak az ökoturizmushoz. A Zöldút mozgalom már elismert kezdeményezés az Amerikai Egyesült Államokban, Európa számos országában és egyre népszerűbb Magyarországon is. A mozgalom minél szélesebb körű kiterjesztése érdekében 1998-ban megalapították az Európai Zöldút Szövetséget (European Greenways Association – EGWA). A „greenway-ek” olyan utak, amelyeket folyók, völgyek, hegygerincek mentén, vagy utak, folyómedrek, csatornák, túraösvények környékén hoztak létre, vagy olyan kijelölt területek egy településen vagy környékén, amelyet zöldterületnek nyilvánítottak. Főleg gyalogos- és kerékpárutak, amelyek a környezetbarát közlekedést segítik elő, hozzájárulnak a természeti örökség megőrzéséhez és nagyszerű lehetőséget biztosítanak a környezeti tudatosság erősítésére. Ezeken az utakon közvetlen kapcsolatba kerülhetünk a természettel, a környezettel és az ott élőkkel, amelyek által maradandó élményeket szerezhetünk. Az utak mentén információs táblákat helyeztek el, amelyek segítségével bemutatják, hogy miért értékes az adott terület. Ezeknek az utaknak a

---

¹⁵ Forrás: www.ecocamping.net (letöltve: 2009.11.04.)

¹⁶ Forrás: www.ecoroute.eu (letöltve: 2009.11.04.)

kijelölése azért is fontos, mert így a turisták mozgását koordinálhatják, elkerülve, hogy a látogatók olyan helyekre is bemenjenek, amelyek védett természeti értékeket rejtnek. Néhány példa az Európában fellelhető zöldutakból: *Borostyánkő Zöldutak* (Krakkó és Budapest között), székelyföldi *Borvízút* (Románia), a *Fenyő útja* (Románia), *Morva borutak* (Csehország).¹⁷

A fenti példák mellett fontos még említést tenni az ökoturizmushoz kapcsolódó környezetbarát szállásokról. Ezek lehetnek új szállodák, amelyeket az ökológiai szempontok figyelembe vételével építettek, vagy lehetnek régi, működő szállodák, amelyek a fenntarthatóság érdekében átépítettek. A zöld szállodák terjedése még az 1990-as években kezdődött, és mára több ezer szálloda csatlakozott a programhoz, megfelelve ezzel a vendégek egyre környezettudatosabb igényeinek. Több kritériumrendszer is létezik, amely által a szállodák megkaphatják a „zöld” jelzést. Egyik ilyen az Európai Unió Eco-Label (öko-címke) programja, amely az alábbi kritériumokat támasztja az ökoszállodák felé: korlátozott energiafelhasználás, korlátozott vízfogyasztás, korlátozott hulladéktermelés, megújuló források és a környezetet kevésbé károsító anyagok előnyben részesítése, a környezetvédelmi oktatás és tájékoztatás elősegítése.¹⁸ A londoni székhelyű International Tourism Partnership¹⁹ nevű szervezet tagjai a turisztikai ágazat elismert és vezető vállalatai. A szervezet célja többek között, hogy segítse a turizmus fenntartható fejlesztését. A „Going Green” program keretén belül kialakítottak egy minősítési rendszert. Ez olyan követelményeket tartalmaz a szállodákkal szemben, amelyeknek ha megfelelnek, megkapják az ökoszálloda minősítést. Néhány példa a szempontok közül: szelektív hulladékgyűjtés, víztakarékos zuhanyzók, megújuló energiaforrások használata, a szürkevíz hasznosítása, környezet- és egészségkímélő építőanyagok, helyi élelmiszerek felhasználása, a személyzet képzése és szemléletváltás elérése.

A Turisztikai Világszervezet kiadványában 46 pontos függelékben írja le, hogy hogyan kell létrehozni és üzemeltetni egy fenntartható szállást a helyszínválasztás kérdésétől egészen a hulladékkezelés problémáig (World Tourism Organisation 2000:170). Azok a szállodák, amelyek odafigyelnek a környezetük megóvására, és

---

¹⁷ Forrás: www.zoldutak.hu (letöltve: 2009.11.04.)

¹⁸ Forrás: www.eco-label.com (letöltve: 2009.11.04.)

¹⁹ Forrás: <http://www.tourismpartnership.org/> (letöltve: 2009.11.04.)

ezzel összhangban végeznek fejlesztéseket, könnyen elnyerik a vendégeik megbecsülését, és ezáltal többször visszatérő vendégeket szerezhetnek.

4.6. A turisták felelőssége – A Turizmus Globális Etikai Kódexe

A WTO XII. Közgyűlése 1999. október 1-jén Santiago de Chilében fogadta el a Turizmus Globális Etikai Kódexét²⁰, amely korszakalkotó dokumentum volt a fenntartható turizmus témakörében.

A Kódex a következő cikkelyeket tartalmazta:

- 1. Cikkely: A turizmus szerepe a népek és társadalmak közötti kölcsönös megértésben és tiszteletben
- 2. Cikkely: A turizmus mint az egyéni és kollektív kiteljesedés eszköze
- 3. Cikkely: Turizmus: a fenntartható fejlődés tényezője
- 4. Cikkely: Turizmus: az emberiség kulturális örökségének felhasználója és megőrzője
- 5. Cikkely: Turizmus: a fogadóország és a helyi közösség számára kedvező tevékenység
- 6. Cikkely: A turizmus fejlődésében érintettek kötelezettségei
- 7. Cikkely: A turizmushoz való jog
- 8. Cikkely: A turisták áramlásának szabadsága
- 9. Cikkely: A turisztikai iparágban dolgozók és az ott működő vállalkozások jogai

Ezek közül szinte mindegyik cikkely megemlíti a felelősségteljes turizmus gondolatát. A Kódexben kiemelték, hogy a felelősségteljes turizmus egyik előfeltétele a különböző kultúrájú emberek közötti kölcsönös tisztelet, amely vonatkozik arra is, hogy turistaként tiszteletben tartjuk és elfogadjuk a helyi népet, az őslakosság hagyományait és szokásait, és ezzel összhangban viselkedünk az utazásunk során. Ahhoz, hogy a helyiek vendégszeretően fogadjanak, tájékozódnunk kell az életstílusukról, hogy könnyebben alkalmazkodni tudjunk. Az utazásaink során soha nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy mi vendégünk vagyunk a helyiek lakóhelyén, ezért fontos, hogy mi idomuljunk az ő szokásaikhoz, és ne fordítva várjuk el.

---

²⁰ Forrás: www.mth.gov.hu/main.php?folderID=945 (letöltve: 2009.11.02.)

A helyi hatóságok részéről elvárásunk lehet, hogy elegendő információt biztosítsanak számunkra, és minden tőlük telhetőt megtegyenek a biztonságunk érdekében. De cserében a viselkedésünkkel nem sérthetjük meg a helyiek szokásait, nem tehetünk olyan dolgokat, amelyekkel megbotránkoztatjuk őket.

A felelősségteljes turizmus résztvevőinek arra is figyelniük kell, hogy ha bármely turisztikai célpontnál az emberi jogok megsértését, emberek kizsákmányolását esetleg gyermekek ellen irányuló szexuális erőszakot tapasztalnak, akkor minden jogi eszközzel próbáljanak fellépni az ilyen tevékenység ellen. Ehhez összefogásra van szükség a különböző nemzetközi szervezetek között.

A Kódex kiemelten foglalkozik a természeti környezet védelmével a fenntarthatóság érdekében. Olyan fejlesztéseket kell véghezvinni, amelyek kímélik a környezetet és minimálisra csökkentik a negatív hatásokat. Emellett meg kell próbálni időben és térben minél jobban kibővíteni a turistaszezonokat, hogy ezzel is kíméljük a környezetünket. A turisztikai szakembereknek korlátozásokat kell bevezetniük a különösen veszélyeztetett területeken, mint például a sivatagokban, az esőerdőkben vagy a sarkvidékeken.

A természeti környezet mellett fontos a kulturális örökség megőrzése is, és annak érdekében, hogy ezeket még a jövő generációi is láthassák, határozott lépéseket kell tenni. Ezek a műemlék folyamatos karbantartást, felújítást igényelnek, amelyek maradéktalanul végre kell hajtani.

Lényeges feladat a helyi lakosság bevonása a turizmusba; meg kell osztani velük a gazdasági, kulturális és társadalmi előnyöket, hogy érezhessék, hogy hasznuk származik a turisztikai tevékenységből, és ez növelheti az életszínvonalukat is.

A Kódex rámutat arra is, hogy a turisztikai szakemberek felelőssége, hogy megfelelő információkkal lássák el az utasokat a fogadóterületről. Fontos, hogy a sajtó valóság-hű és hiteles információkat közvetítsen az egyes desztinációkról, és azokról az eseményekről, amelyek a turisták döntését befolyásolják a hely felkeresésével kapcsolatban.

Nem szabad hagyni, hogy a multinacionális vállalatok teljesen eluralkodjanak egy adott terület piacán, ösztönözni kell őket, hogy működjenek együtt a helyi vállalatokkal, ezzel is támogatva a fenntartható fejlődést.

4.7. Felelősségteljes turizmus

4.7.1. A felelősségteljes turizmus kialakulása, fogalmi értelmezése

A felelősségteljes turizmus gondolata a fenntarthatóság kérdésének előtérbe kerülésével jelent meg, de sokkal később alakult ki a fogalma, és sok helyen még most sem megfelelő jelentéssel használják. A magyar szakirodalom sajnos teljesen hiányos a témával kapcsolatban, sokszor nem is említik a „felelősségteljes turizmus” kifejezést, ha mégis, akkor a fenntartható turizmus vagy az ökoturizmus szinonímájaként használják. És egyenlőre a magyar turisztikai szakemberek sem szentelnek kellő figyelmet ennek a fogalomnak és a jelentéstartalmának.

Az 1990-es évek közepén néhány brit turisztikai szervezet elkezdett kampányolni a felelősségteljes turizmus mellett, és 1998-ban megírták a *The Travelling in the Dark* című művet, és benne felhívták a figyelmet az utazásszervezők felelősségteljes viselkedésének/működésének fontosságára. 2000-ben az AITO (Független Utazásszervezők Egyesülete) elsőként megfogalmazta a felelősségteljes turizmus elveit, amit 2003-ben elfogadott az Utazásszervezők Szövetsége (Federation of Tour Operators) is. Ez alapján a felelősségteljes turizmus egy olyan utazási szemléletet takar, amelyet betartva utazásaink során pozitív változásokat idézünk elő a célterületen. Ezek lehetnek gazdasági, társadalmi és természeti jellegűek is.

A felelősségteljes turizmus kérdésében mérföldkőnek számított a 2002-es év. Ekkor tartották 20 ország részvételével az első konferenciát ebben a témában a Dél-Afrikai Köztársaságban, és ekkor fogadták el a Cape Town Declaration-t.²¹ Ebben egyetértettek a Globális Etikai Kódex irányelveivel, és így határozták meg a felelősségteljes turizmus jellemzőit:

- minimalizálja a negatív gazdasági, környezeti és társadalmi hatásokat
- nagyobb gazdasági hasznot generál a helyi társadalomnak, növelve ezzel a helyi közösség jólétét, fejlesztve a munkalehetőségeket és lehetőséget biztosítva a helyieknek a turizmusba való bekapcsolódáshoz
- a helyi embereket bevonja a döntésekbe, hiszen ezek a döntések kihatnak a mindennapi életükre és az életminőségükre
- hozzájárul a természeti és a kulturális örökség megőrzéséhez

---

²¹ Forrás: <http://www.icrtourism.org/Capetown.shtml> (letöltve: 2009.11.16.)

- maradandó és sokszínű élményt nyújt a turistáknak azzal, hogy közvetlen kapcsolatba kerülnek a helyiekkel, jobban megismerik a helyi kultúrát, a társadalmi és környezeti viszonyokat
- fontosnak tartja a kölcsönös tiszteleten alapuló kapcsolat kiépítését a turisták és a helyiek között, erősítve ezzel a helyiek identitását és a bizalmát az odaérkező turistákkal szemben

A konferencián elhangzott, hogy fontos az összefogás és az, hogy minden turisztikai szereplő – utazásszervezők, szálláshelyek, kormányzati szervek, civil szervezetek, helyi emberek, turisták – kivegye a részét a felelősségvállalásból. De ez a felelősségvállalás minden területen és minden érintett esetében más és más jelent. A turisztikai szereplőknek meg kell tanulniuk a saját szerepüket. Ahogy a későbbiekben még kitérek erre, ez az utazásszervezőknél egy olyan felelőséget jelent, hogy például olyan helyekre szerveznek utazást, ahol a bevételekkel a helyi gazdaságot támogatják. A szálláshelyeknek figyelniük kell például a környezetvédelemre. A turistáknak tanulniuk kell az adott területről az utazásuk előtt, hogy minél jobban be tudjanak illeszkedni a helyiek közé.

2006-ra már több mint 1 millió ember utazott a felelősségteljes turizmus keretén belül világszerte, és ez az előjelzések szerint évente 25%-kal nő (ICRT 2007).

2008-ban az indiai Kochi-ban megtartották a 2. Felelősségteljes Turizmus konferenciát, amelyen 29 ország 503 delegáltja vett részt (nemzetközi szervezetek, kormányzati szervek, helyi közösségek, légitársaságok, szálláshely üzemeltetők, utazásszervezők, civil szervezetek, média). Fontos, hogy a résztvevők a turizmus különböző területeiről érkeztek, különböző tapasztalatokkal, háttérrel és kultúrával, és ez segített abban, hogy minél több oldalról közelítsék meg a felelősségvállalás kérdését. A konferencián vizsgálták a Cape Town Declaration kiadása óta végbement változásokat. Kiadták a Kerala Declaration-t²², amelyben próbálták megfogalmazni, hogy a gyakorlatban hogyan kell megvalósítani a felelősségteljes turizmus elméletét. A helyi gazdasági jólétre, a helyi kultúrára és környezetre kell összpontosítani, és cél többek között a turisztikai bevételek méltányos szétosztása is. Ez úgy működhet például, ha multinacionális vállalatok helyett helyi vállalkozások működnek.

---

²² Forrás: <http://www.icrtourism.org/Kerala.shtml> (letöltve: 2009.11.16.)

Kiemelték a média felelősségét is, amelynek nagy szerepe van az egyes desztinációkról kialakult képben. Fontos, hogy ezeket a helyeket a valóságnak megfelelően mutassák be.

A felelősségteljes turizmus keretében mindenkinek megvan a saját felelőssége. A turistáknak a helyi értékek megőrzéséért kell felelősséget vállalniuk. Ehhez meg kell tanítani a turistákat egy szemléletváltásra, érezniük kell, hogy nem otthon vannak, de emiatt nem válhatnak pazarlóbbá, vagy nem viselkedhetnek úgy, mintha bármit szabad lenne neki. Épp ellenkezőleg: még inkább oda kell figyelniük a környezetükre. De fontos lehet még megemlíteni, hogy a felelősségteljes viselkedéshez hozzátartozik az is, hogy nem fényképezzük le az embereket „csak úgy”, vagyis nem kezeljük őket tárgyként, hanem tiszteletet mutatunk ki feléjük, azzal, hogy a beleegyezésüket kérjük. Ezen dolgok megtanulása nemcsak a turisták saját felelőssége, hanem a turizmusban érintett szervezetek és a kormányzati szervek feladata is. Ez az ő felelősségüknek az egyik része. A másik az, hogy a célterület természeti és társadalmi környezetének megóvásáért is felelniük kell. Ez magában foglalja például, hogy az utazásszervezők olyan szálláshelyekkel alakítanak ki partnerkapcsolatot, amelyek helyi tulajdonban vannak, ezzel is biztosítva, hogy a turisztikai bevételek a helyi gazdaságban maradjanak, ami segíti a fenntartható fejlődésüket.

4.7.2. A felelősségteljes turizmus helye a turizmus rendszerében és a kereslete

A turizmus rendszere a keresletből és a kínálatból, és a két elemet összekapcsoló turisztikai tevékenységből tevődik össze, és nem különíthető el a környezetétől sem. Ez egy nyílt rendszer és az elemek kölcsönhatásban vannak egymással. Ahhoz, hogy a kereslet (a turista) és a kínálat (turisztikai termék) találkozzon a turisztikai piacon, szükség van a közvetítő szektorra is (Michlakó 2004).

Ahhoz, hogy a felelősségteljes turizmust el tudjuk helyezni a turizmus rendszerében, ismernünk kell a turizmus fajtáit és formáit. Fajtáit tekintve beszélhetünk hivatás- és szabadidős turizmusról. Formáját tekintve pedig megkülönböztetjük a tömezturizmust és az alternatív turizmust (Michalkó 2004). Az alternatív turizmus számos turizmusforma összefoglaló elnevezése is (például

ökoturizmus, falusi turizmus, kalandturizmus). A tömegturizmus káros hatásait már kifejtettem korábban, és azt is láthattuk, hogy a felelősségteljes turizmus középpontjában éppen ezeknek a káros hatásoknak a visszaszorítása áll. Az alternatív turizmus legfőbb jellemzői a kis csoportokban való utazás, a desztináció értékeinek a fokozott figyelembe vétele, a hosszabb tartózkodás, a helyi kisvállalatok termékeinek előnyben részesítése. Fontos, hogy az alternatív turizmus résztvevői kevésbé terhelik a környezetüket, mint azok a turisták, akik a tömegturizmusban vesznek részt.

Ezért a felelősségteljes turizmust semmiképp sem köthetjük a tömegturizmushoz, hanem azt az alternatív turizmusformákban való részvétel során gyakorolhatjuk.

A felelősségteljes turizmus a nyugati országokkal ellentétben Magyarországon egyenlőre még nem egy kialakult turizmusforma, hanem inkább csak egy formálódó szemlélet, arról, hogy a turizmus egyes szereplői hogyan vehetik ki a részüket a felelősségvállalásból.

A kínálat hazai és külföldi elemeivel a gyakorlati részben foglalkozok bővebben.

A kereslet szempontjából elmondhatjuk, hogy a tömegturizmus globális terjedésével változtak az utazási szokások is. Az utazás már nem kiváltság, a társadalom szinte minden rétegének elérhető. Ezért kialakult egy olyan fogyasztói réteg, amely egyre inkább vágyik új, egyedi élmények megszerzésére az utazásai során, úgy hogy közben figyel a környezetére is. Több szakember csoportosította már a turisták típusait a motivációik alapján. Cohen csoportosítása szerint a turistáknak négy csoportját különböztetjük meg. Csoportosításának az alapja az, hogy a turisták mennyire képesek elszakadni a saját kultúrájuktól, illetve mennyire képesek lemondani a megszokott környezetükről. A négy csoport a következő: szervezett és egyéni tömegturisták, felfedezők és a vándorok (Puczko - Rátz 2001). A felelősségteljes turizmus keresletét az utóbbi két csoport adja. Ők azok, akik leginkább képesek azonosulni a meglátogatott terület kultúrájával, szokásaival.

A kereslet alakulásánál figyelembe kell venni a tudatos fogyasztás terjedését. A turisták egyre informáltabbak, egyre tudatosabban választanak úti célt, és az utazásuk során is egyre inkább figyelnek a környezetükre. Ezeket a turistákat nem befolyásolják a hatásvadász reklámok, nemcsak a saját szükségleteiket mérlegelik,

hanem azt is, hogy a tevékenységük milyen hatással van a környezetükre. Ez a felelősségteljes viselkedés alapja. Nem pazarolnak, nem szemetelnek és figyelnek arra, hogy milyen terméket vesznek meg vagy milyen szolgáltatásokat vesznek igénybe az utazásuk során. A közlekedési eszközök választásánál tudatosan választanak rövidebb távolságokra való eljutáshoz alternatív közlekedési eszközt a repülő helyett.

Ezek a turisták adják a felelősségteljes turizmus keresletét. Olyan utazásszervezők szolgáltatásait veszik igénybe, akik hozzájuk hasonlóan fontosnak tartják az etikus viselkedést. Figyelnek arra, hogy ne zsákmányolják ki a helyieket, meggondolják, hogy részt vegyenek-e olyan utazáson, amely egy elnyomó diktatúrába irányul, hiszen tisztában vannak vele, hogy ezzel a helyi elnyomó rendszer fennmaradását támogatják. De ha mégis ilyen helyre utaznak, felelősségteljesen viselkednek és például Tibetben nem osztogatnak Free Tibet szórólapokat. Hiszen tisztában vannak azzal, hogy ha a hatóságok el is fogják őket, pár nap múlva elengedik, de a helyiekkel nem lesznek ilyen elnézőek... Az etikus viselkedéshez tartozik, hogy tisztában vagyunk azzal, hogy jelenlétünk hatással van a helyiekre, és úgy viselkedünk, hogy ez pozitívan befolyásolja őket. Nem adunk nagyobb összeget az utcán koldulóknak, mert ez még több embert készítet koldulásra. Inkább támogassunk valamilyen helyi kezdeményezést. Ha Délkelet - Ázsiába utazunk, akkor egyértelműen el kell határolódnunk az ott nagy mértékben működő szexturizmustól. Csak az ilyen felelősségteljes viselkedéssel van esély arra, hogy az ilyen tevékenységek visszaszoruljanak. Ha nincs rá kereslet, előbb-utóbb a kínálat is csökkeni fog.²³

A kereslet meghatározásánál említést kell tenni a humanitárius turizmus résztvevőiről. A turizmus ezen új formájában olyan turistákról van szó, akik az aktív pihenés mellett közvetlenül akarják megismerni a helyi embereket, kultúrát úgy, hogy közben önkéntes tevékenységet folytatnak. Ezek az emberek a környezetükért való felelősségvállaláson túl olyan autentikus élményben részesülnek, amelyet egy tömegturizmus keretében szervezett utazáson sohasem tapasztalhatnának meg. A

---

²³ Forrás: Linder Bálint (2006): Egy erkölcsös vendégéjszaka – Etikus turizmus, Magyar Narancs 2006/27. <http://www.manacs.hu/index.php?gcPage=/public/hirek/hir.php&id=13338> (letöltve: 2009.11.17.)

résztevők bekapcsolódnak a helyiek hétköznapjaiba, és az ott élők érdekeit szolgáló humanitárius feladatok végrehajtásában is részt vesznek.²⁴

4.7.3. A felelősségteljes turizmus, a fenntartható turizmus és az ökoturizmus kapcsolata

Sokan csak egymás szinonímáinak gondolják a fenti fogalmakat, és is nem könnyű feladat különbséget tenni a jelentésük között. Ezek a fogalmak összetartoznak, átfedésben vannak egymással, de mégis vannak árnyalatnyi különbségek az értelmezésükben, amelyre most megpróbálok rávilágítani.

A legtöbbet emlegetett fogalom a fenntartható turizmus. Ez a fenntartható fejlődés elvére épül, annak turizmusban való érvényesítését próbálja visszaadni. A fenntartható turizmus átfogóan foglalkozik a fenntarthatóság kérdésével a gazdasági, a természeti és a kulturális környezetben. De a legfontosabb célkitűzés a gazdasági fenntarthatóság, amely csak úgy valósulhat meg, ha figyelmet fordítunk a másik két pillér (természet, társadalom) fenntarthatóságára is.

Az ökoturizmus legfontosabb célkitűzése a fenntarthatóság megőrzése a természeti környezetben, ezért is áll az ökoturizmus keretében szervezett utak célpontjában a természet.

A felelősségteljes turizmus talán a legkevésbé elterjedt fogalom (egyenlőre). A külföldivel szemben a magyar szakirodalomban semmit sem találunk a felelősségteljes turizmus meghatározásáról. Ez Magyarországon jelenleg még nem egy utazási forma, mint például az ökoturizmus. Inkább csak egy kialakuló szemlélet, arról, hogy a turisztikai szereplők hogyan vehetik a részüket a felelősségvállalásból. A felelősségteljes turizmus leglényegesebb különbsége a másik két fogalommal szemben, hogy a gazdasági és a természeti környezet mellett a társadalomra koncentrál. Mint ahogy az előző pontokban láthattuk, a felelősségvállalásnál minden turisztikai szereplőnek megvan a saját szerepe, amelyet végre kell hajtania. A felelősségteljes turizmus megvalósulása segíti a fenntartható turizmust.

---

²⁴ Forrás: <http://afrikaert.hu/hu/humanitarius/> (letöltve: 2009.11.18.)

4.7.4. A felelősségteljes turista ismérvei

A WTO A Turizmus Globális Etikai Kódexe alapján elkészített egy kiadványt „Felelősségteljes Turista és Utazó” címmel, amely egy gyakorlati útmutató arra, hogy az utazásunk során turistaként (vagyis inkább utazóként) hogyan tudunk figyelni a környezetünkre, hogy a legkevesebb maradandó kárt okozzuk csak ottlétünkkel. Ha ezeket a szempontokat betartjuk, nem csak a környezetünket óvjuk, hanem tartalmasabbá tehetjük az utazásunk során szerzett élményeinket.²⁵

A kiadvány a következő iránymutatásokat teszi:

- Legyünk nyitottak más kultúrák és hagyományok iránt, mert ezáltal szívélyesebb fogadtatásban részesülünk, és több elismerést kapunk a helyi lakosoktól, ami által maradandó tapasztalatokra tehetünk szert. Tisztelnünk kell a különbségeket, a helyiek társadalmi és kulturális hagyományait, szokásait.
- Tisztelnünk kell az emberi jogokat. Mások bármely módon való kihasználása ellentétben áll a turizmus alapvető céljaival. A gyermekek és a nők szexuális kihasználása bűncselekmény, ezáltal büntetendő tevékenység.
- Figyelni kell a természeti környezet megóvására. Óvnunk kell a vadvilágot, és ehhez az is hozzátartozik, hogy nem vásárolunk olyan termékeket, amelyek veszélyeztetett növényekből vagy állatokból készültek.
- Tiszteletben kell tartanunk a kulturális erőforrásokat is. Figyelni kell a művészeti, régészeti és kulturális örökségekre.
- A tisztességes kereskedelem elveit tiszteletben kell tartanunk, és ha helyi kézműipari termékeket vásárolunk, azzal a helyi gazdaságot támogatjuk. Az árukért való alkudozás során vegyük figyelembe a helyi jövedelmi szintet.
- Az utazás előtt tájékozódni kell az úti cél aktuális egészségügyi helyzetéről, a konzuli szolgáltatásokról, hogy biztonságban indulhassunk útnak.

---

²⁵ Forrás: http://www.world-tourism.org/code_ethics/pdf/respons/resp_tour_e.pdf (letöltve: 2009.11.10.)

- Minél több információt be kell szereznünk az utazás helyszínéről az indulás előtt, hogy minél jobban megismerjük és megértsük a helyi szokásokat. Ez segít abban is, hogy elkerüljük azokat a viselkedési formákat, amelyekkel megsérthetjük a helyi lakosságot.
- Tisztában kell lennünk a helyi törvényekkel, hogy ne végezzünk törvényekbe ütköző tevékenységeket.

Ezek a pontok rávilágítanak arra, hogy turistaként, vagy inkább utazóként mivel tehetünk a legtöbbet természeti környezetünk megóvásáért, és hogyan viselkedhetünk felelősségteljesen az utazásaink során a helyi emberekkel. A betartásukkal - turistaként- kivesszük a szerepünket a fenntartható turizmus megvalósításából.

4.7.5. Nemzetközi kezdeményezések a felelősségteljes turizmus keretében

Harold Goodwin munkássága²⁶

Harold Goodwin a Leeds-i Metropolitan Egyetem professzora, és a felelősségteljes turizmus fő kutatója. Kutatásainak középpontjában a turizmust érő negatív hatások csökkentése áll. 2000-ben megalapította a Felelősségteljes Turizmus Nemzetközi Központját (International Centre for Responsible Tourism – ICRT), amely vezető szerepet játszott a felelősségteljes turizmus létjogosultságának kialakításában, és azóta is számos kutatást végeznek ezzel kapcsolatban. Goodwin az egyik fő szervezője a 2007 óta évenként megrendezésre kerülő Felelősségteljes Turizmus Világnapjának, amelyről még szó lesz a későbbiekben. Ezek mellett nagy szerepe volt a Cape Town Declaration és a Kerala Declaration megfogalmazásában. Számos nemzetközi turisztikai szervezet (például WTO) tanácsadójaként is dolgozik. Goodwin megfogalmazása szerint a felelősségteljes turizmus arról szól, hogy az utazásunk során jelenlétünkkel pozitív változásokat kell előidézni azokon a helyeken, amelyeket meglátogatunk, de úgy, hogy ez közben bennünk is pozitív változásokat generáljon.

---

²⁶ Forrás: <http://www.haroldgoodwin.info/> (letöltve: 2009.11.14.)

Nemzetközi szervezetek és a felelősségteljes turizmus

A világ legnagyobb turisztikai szervezete az *UNWTO* (ENSZ Turisztikai Világszervezete) nagy hangsúlyt fektet a felelősségvállalás kérdésére a turizmusban. 1999-ben megjelentették a már korábban is említett Turizmus Globális Etikai Kódexét, amely fontos iránymutatásokat tartalmaz a felelősségteljes turizmus gyakorlásához. Emellett iránymutatásokat ad és figyelemmel kíséri, hogy a turizmus résztvevői mennyire képesek maximalizálni a turizmus pozitív gazdasági, társadalmi és kulturális hatásait és mennyire tudják minimalizálni a negatív környezeti és társadalmi hatásokat. Legfőbb célkitűzései közé tartozik a szegénység visszaszorítása és a fenntartható fejlődés elvének érvényesítése.

Londonban minden év novemberében megrendezik a világ egyik legnagyobb turisztikai vásárát a World Travel Market-et (WTM).²⁷ Ez egy négy napos szakmai rendezvény, amelynek keretén belül 2007 óta megrendezésre kerül a *Felelősségteljes Turizmus Világnapja* (Responsible Tourism Day) az UNWTO támogatásával. Ennek a rendezvénynek a célja, hogy szakmai körökben felhívják a figyelmet arra, hogy a turizmus fenntarthatóságához szükség van a turisztikai szereplők felelősségvállalására. A rendezvény kiváló fórumot biztosít az érintettek számára a tapasztalataik, véleményük megvitatására. Felhívják a figyelmet arra, hogy a turizmus jelen formájában nem fenntartható, ezért ha sikeres jövőt akarnak a turizmus számára, akkor nem engedhetik meg, hogy ez a fenntarthatatlan „növekedés” folytatódjon. A rendezvényen olyan, a témában jártas és érintett szakemberek tartanak előadásokat, mint például Harold Goodwin, vagy Catherine Mack, aki számos brit turisztikai szakfolyóirat szerkesztője. Néhány példa a 2009-es előadás témái közül: „A turizmus felelőssége a klímaváltozásban”; „A turizmus és a társadalmi felelősségvállalás”; „Tegyük jobbá az utazásaink helyszíneit azok számára, akik ott élnek”. Ezen a rendezvényen díjakat és elismeréseket is kiosztanak azoknak a cégeknek, akik a legtöbbet tettek a környezetük megóvásáért a felelősségteljes turizmus keretében.

Az *Oceans Blue Foundation* egy kanadai környezetvédelmi szervezet, amelyet 1996-ban alapítottak, és amely szintén foglalkozik a felelősségteljes turizmus gondolatával. Ez a szervezet a természeti környezettel szembeni felelősségvállalást

---

²⁷ Forrás: <http://www.wtmwrtd.com/> (letöltve: 2009.11.14.)

helyezi középpontba, főleg az óceán- és tengerpartok közelében. Olyan oktatási programokat szerveznek, amelyek segítségével tudatosítják az emberekben a felelősségvállalás fontosságát a környezetük megóvása érdekében.²⁸ A felelősségteljes turizmussal foglalkozó nemzetközi szervezetek közé tartozik még többek között az *AITO* (Association of Independent Tour Operators), a Harold Goodwin által alapított *ICRT* (The International Centre for Responsible Tourism), az *ODI* (Overseas Development Institute), a *Responsible Tourism Partnership*. Ez csak néhány példa a számtalan szervezet közül, amely felismerte a felelősségteljes turizmus gondolatának a fontosságát, és különböző programokkal, kezdeményezésekkel próbál hozzájárulni a fogalom minél szélesebb körű megismertetéséhez és elfogadtatásához.

4.7.6. A felelősségteljes turizmus jövőképe

Az előzőekből láthattuk, hogy a felelősségteljes turizmusnak nemcsak, hogy létjogosultsága van a turizmus rendszerében, elengedhetetlen a fenntartásában.

Míg a turizmus legtöbb formája egyszerűen csak „betör” egy helyre, ami mások otthona azzal, hogy odalátogat, addig a felelősségteljes turizmus turistái inkább csak utazók, hiszen a legszorosabb kapcsolatot próbálják kialakítani a helyiekkel, és ez befektetés a helyieknek is és a turistáknak is. A helyiek profitálnak belőle, hiszen az életminőségükben pozitív változás következik be, anélkül, hogy a környezetükben maradandó negatív változás menne végbe. De nemcsak a helyiek, hanem a turisták is profitálnak belőle, hiszen maradandó és egyedi élményekben részesülnek, közvetlenül megismerhetnek más kultúrákat és közben még a környezetük is óvják, vagyis lehetővé teszik, hogy a következő generációk is átélhessék ezeket az élményeket.

Ezért fontos még inkább elterjeszteni a felelősségteljes turizmus gondolatát, és tudatosítani a turizmus iparág összes szereplőjében a felelősségvállalás fontosságát. A turizmus jelenlegi fenntarthatatlan mértékű növekedését csak a felelősségteljes és tudatos viselkedés állíthatja meg, és formálhatja a fenntarthatóság irányába.

A felelősségteljes turizmus a nyugati országokban már kezd a turizmus egyik formájává válni, azáltal, hogy egyre több utazásszervező szervez kifejezetten olyan utakat, amelyek megfelelnek a felelősségteljes turizmus követelményeinek. Vagyis

---

²⁸ Forrás: <http://nsgl.gso.uri.edu/washu/washuw99003/31-Breen.pdf> (letöltve: 2009.11.12.)

ha csak kis csoportos utazásokat szerveznek, csak olyan szálláshelyeken szállnak meg, amely helyi tulajdonban van (ezzel a helyi gazdaságot erősítik), a közlekedéshez csak helyi közlekedési eszközöket vesznek igénybe, csak a helyiek által irányított és helyi munkavállalókat foglalkoztató turisztikai szolgáltatásokat vesznek igénybe és helyi ételeket fogyasztana, akkor az utazásaik megfelelnek a felelősségteljes turizmus követelményeinek. A változó utazási szokások és igények alapján reális esély van arra, hogy a felelősségteljes turizmus, mint a turizmus egyik formája egyre több helyen alakuljon ki és terjedjen el.

4.8. Felelősségteljes turizmus a gyakorlatban: magyarországi képviselők

4.8.1. A hazai kínálat szereplői

A magyarországi utazási irodáknál még nem terjedt el a felelősségteljes turizmus gondolata. Nagyon kevés utazási iroda van, amely foglalkozik ezzel az utazási formával. De van néhány, amelynek az elvei között már megtalálható ez a gondolat. Ezek főleg kalandturizmussal és ökoturizmussal foglalkozó irodák. A honlapjaikon megjelenítik a felelősségteljes utazás szempontjait, de az utazásaik során még kevésbé képesek betartani ezeket az irányelveket. Néhány utazási iroda, amely apró kezdeményezéseket tesz a felelősségteljes turizmus kialakulásáért: Eupolisz, BARAKA, iKaland, Altura Travel, Vista, Kaland az Élet. Ezek közül a Kaland az Élettel szeretnék részletesebben foglalkozni, mert a magyarországi kínálatból ők szervezik az útjaikat a külföldi példákhoz hasonlóan a felelősségteljes turizmus keretében.

4.8.2. Felelősségteljes utaztatás – Kaland az Élet ²⁹

A Pécsi Tudományegyetemen 2006-ban alakult meg a Felelősségteljes Turizmus Kutatóműhely, amelynek az utazásszervező projektje a Kaland az Élet. Utazásaikat a World Tours Utazási Irodával együttműködve szervezik. A kutatóműhely legfontosabb feladatai közé tartozik a Magyarországon még szinte ismeretlennek számító felelősségteljes turizmus elméletének gyakorlati megvalósítása, az előnyeinek bemutatása a tömegturizmussal szemben. Céljuk, hogy

---

²⁹ A fejezet a Hársas Péterrel készített interjú és a www.kalandazelet.hu honlap alapján készült

az embereket megtanítsák a helyes utazási módra, és arra, hogy hogyan viselkedhetnek felelősségteljesen az egyénileg szervezett útjaikon is. Felhívják az utazó közönség figyelmét a tömegturizmus okozta környezeti és társadalmi és erkölcsi károkra. Az általuk szervezett utak olyan módon nyújtanak egyedi és különleges, exkluzív élményt, amely a legteljesebb felelősséggel együtt jelenik meg.

A Kutatóműhely vezetője Dr. Hajnal Klára a Pécsi Tudományegyetem adjunktusa, aki a fenntartható fejlődéssel kapcsolatban is kutatásokat végez. Tagjai közé tartozik Hársas Péter (a Kaland az Élet vezetője), aki a túrákat is vezeti, és akivel interjút is készítettem a munkájukkal kapcsolatban. Az interjút csatoltam a Mellékletekben.

A túravezetők és segítők földrajztanárok vagy egyéb tudományág (biológia, geográfia, geológia) területén dolgozó fiatalok különböző idegen nyelvek ismeretével és nagy utazási tapasztalattal. A cél a tanítás az utazás során, és nemcsak a felelősségvállalás megtanítása, hanem az utasok látókörének szélesítése is. A Kaland az Élet a nevével ellentétben nem kalandtúrákat szervez, hanem olyan utazásokat, ahol az utasokat próbálják minél közelebb vinni a helyi emberekhez, megismertetni velük a kultúrájukat és közben olyan élményben részesíteni őket, amelyet nem tapasztalhatnának meg például egy all-inclusive tengerparti nyaralás során.

Ezek kiscsoportos utak, 10-12 fő részvételével. Ez többek között azért hasznos, mert így az út során az embereknek van lehetőségük megismerni egymást és baráti kapcsolatokat kialakítani. Emellett a kis létszám következtében lehetőség van a helyi tömegközlekedési eszközök igénybevételére, ami a felelősségteljes turizmus egyik fontos pillére. Nehéz lenne 40 főnek egy amúgy is zsúfolt menetrendszerinti buszra felszállni... A kis csoport másik előnye, hogy ennyi embernek könnyebb magánszállást találni vagy a helyiek által üzemeltetett kisebb kereskedelmi szállásokon megszállni. A kis létszám következtében a túravezetők is személyes kapcsolatot tudnak kialakítani az egyes utasokkal, akik így érzik, hogy figyelnek rájuk.

Az utak szervezése és lebonyolítása

Az utak legfőbb jellemzői, hogy távoli, főleg délkelet-ázsiai országokba irányulnak. Azért választanak távoli helyszíneket, mert így az idegen kultúra által az

utások különlegesebb élményt kapnak, és hatékonyabban ébred fel bennük a globális és lokális felelősségtudatosság, amely mindannyiunk kötelessége.

Az utasokkal a részvételi szándék jelzése után kapcsolatba lépnek, és felhívják a figyelmüket, hogy alaposan olvassák el a honlapon található információkat az utazás módjával kapcsolatban. A részükről való felelősségvállalás része az is, hogy az utasoknak részletes tájékoztatást adnak az útról. Fontos hogy az utas tisztában legyen, hogy milyen értékrendre épül a Kaland az Élet munkája. A jelentkezés feltétele a személyes találkozó, ahol a leendő utasoknak lehetőségük van megismerkedni a túravezetőkkel, hogy a személyes szimpátia és a részletes ismertető után döntsenek részvételi szándékukról. Az indulás előtt szerveznek egy csoporttalálkozót is, ahol a leendő utasok megismerhetik utastársaikat, és feltehetik az első találkozás óta felhalmozódott kérdéseiket.

Egy-egy utazás kb. két hétig tart. A helyszínek közötti utazás mindig tömegközlekedéssel és együttesen történik, de van lehetőség fakultatív programokon való részvételre is. Az út során fontos szempont a lokalitás elve, vagyis próbálnak olyan módon élni, mint ahogy a helyi lakosság él. Lehetőség nyílik a helyiekkel való kommunikációra is.

A szállások kiválasztásánál figyelnek arra, hogy külföldiek által üzemeltetett szállodákban ne szálljanak meg, és csak a helyiek által üzemeltetett szálláslehetőségeket vegyék igénybe. Szállásként a következő lehetőségeket használják: kemping, bungaló, hátizsákos hostel. Vagy akár egy függőágyon eltöltött éjszaka a dzsungelben, amely felejthetetlen élményt jelenthet egy urbanizált nyugati utazó számára.

Az utazás során a túravezetők feladata az utasok információkkal történő ellátása, és ezek olyan ismeretanyagot is magukban foglalnak, amelyet útikönyvekből nem tudhatnának meg. Így ez az utazás egyfajta földrajzi terepgyakorlat is egyben.

Az utasokkal való utólagos kapcsolattartás fontossága

Az utazás célja nemcsak a turisztikai élményszerzés hanem az is, hogy a megszerzett ismeretek és az átélt tapasztalatok által a felelősségvállalás és a fenntarthatóság szempontjait az utasok az életük többi területén is hasznosítsák. A Kaland az Élet vezetői fontosnak tartják, hogy a hazaérkezés után is kapcsolatban

maradjanak egykori utasaikkal, hogy ezáltal is nyomon követhessék, hogy volt-e valamilyen hatással az általuk szervezett utazás az utasok életére. Emellett a kis csoportos utazás következtében baráti kapcsolat is kialakul a résztvevők között, így ez a kapcsolattartás baráti jellegű is.

4.8.3. A Kaland az Élet utazásain részt vevőkkel és a VISTA utasaival készített kérdőíves felmérés eredményei

Két kérdőívet készítettem, amelyeket csatoltam a Melléletek részben. Az első kérdőívet a Kaland az Élet által szervezett utazásokon részt vevők közül 40 fő töltötte ki, míg a másikat a VISTA utazási iroda ügyfelei közül 50 fő töltött ki.

A Kaland az Élet utasainál a kérdések vonatkoztak az utazási szokásaikra, arra, hogy szerintük a felelősségteljes turizmus miben különbözik a többi utazási formától, arra, hogy változott-e az utazási szokásuk a Kaland az Életes utazásuk után, és ha igen miben. Választ szerettem volna kapni arra is, hogy az út során mely dolgok voltak a legnagyobb hatással rájuk, amit nem tapasztalhattak volna meg egy tömegturizmus keretében szervezett utazás során, és hogy az utazás volt-e valamilyen hatással a mindennapi életükre.

A VISTA utasai által kitöltött kérdőívben szerettem volna felmérni, hogy hallottak-e már a felelősségteljes turizmusról, szívesen részt vennének-e benne, és ha nem, annak milyen okai vannak. Emellett az utazási döntéseiket is vizsgáltam, hogy mely tényezők befolyásolják őket a célpontok kiválasztásánál.

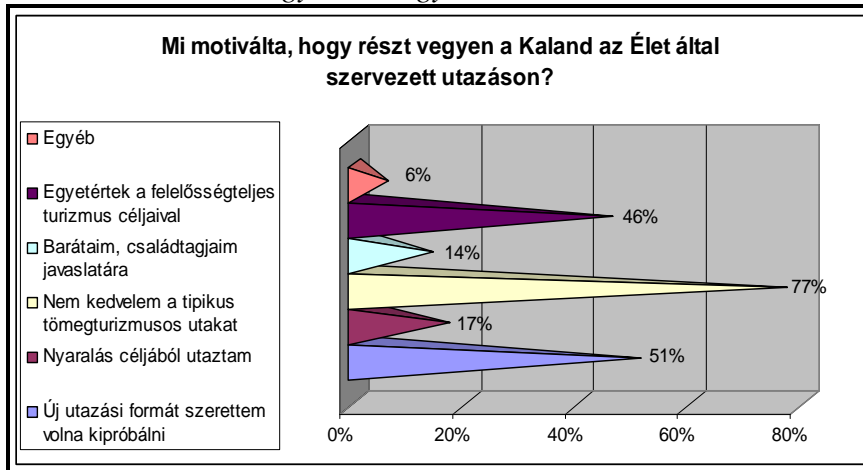
A Kaland az Élet 40 megkérdezett utasából 23 nő és 17 férfi volt. Ez százalékban kifejezve: 57% volt a nők aránya, a férfiaké pedig 43%. A további demográfiai adatok alapján be lehet határolni a keresletet is. A résztvevők 85%-a 25 és 45 év közötti, 65%-nak van felsőfokú végzettsége, és 85%-uk szellemi foglalkozású vagy vezető beosztású. Ezek az adatok azt mutatják, hogy Magyarországon jelenleg az értelmiségi réteg fogékony arra, hogy kipróbálja a felelősségteljes utazást. Ennek oka lehet az is, hogy főként hozzájuk jutnak el az információk erről az utazási formáról. Ezt szeretném majd alátámasztani a VISTA-nál kitöltött kérdőívek elemzésénél is.

A kérdőívben szerepelt egy kérdés arra vonatkozóan, hogy mi motiválta őket az utazáson való részvételre. A válaszlehetőségek közül többet is megjelölhettek, így az

összeredmény nagyobb, mint 100%. Ez a kérdés fontos, mert ebből derül ki, hogy melyek azok a tényezők, amelyek miatt úgy döntöttek, hogy kipróbálják ezt az utazásai formát. Az eredményt a következő diagramon szeretném bemutatni:

2. ábra

Mi motiválta, hogy részt vegyen a Kaland az Élet által szervezett utazáson?

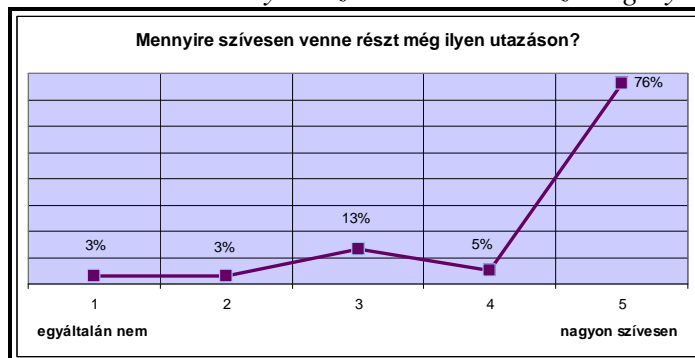
Forrás: saját kutatás

A válaszokból kiderül, hogy a legtöbb megkérdezett nem kedveli a szervezett tömegturizmus keretében való utazásokat. A válaszadók közel felét az is motiválta, hogy egyetértenek a felelősségteljes turizmus gondolatával. A kérdésre adott válaszok mutatják, hogy az embereknek igényük van az újszerű utazásai formákra és élményekre.

Arra a kérdésre, hogy mennyire szívesen venne részt még ilyen utazáson, egy ötfokú skálán kellett válaszolniuk. Az egy azt jelentette, hogy egyáltalán nem, míg az öt a nagyon szívesen válaszlehetőség volt. Ez a kérdés azért volt fontos, hogy felmérjem, hogy mennyire tetszett nekik az utazás. A következő eredmények születtek:

3. ábra

Mennyire szívesen venne részt még ilyen utazáson?

Forrás: saját kutatás

A válaszokból láthatjuk, hogy az eddigi résztvevők többsége szívesen részt venne még ilyen formában szervezett utazáson, amiből arra következtethetünk, hogy az emberek jól érezték magukat az út során, és pozitív élményekkel, tapasztalatokkal tértek haza.

Arra a kérdésre a választ, hogy szerintük miben különbözik a felelősségteljes utazás a többi utazási formától, a válaszadóknak röviden ki kellett fejteniük. Az erre adott válaszokból le lehet szűrni, hogy a résztvevők mennyire értették meg a felelősségteljes turizmus gondolatát és céljait. Többek között a következőket válaszolták: *„Aki járt már igazi tömeg-nyaralóhelyen (pl. spanyol tengerpart), és látta a sáskahad-szerű turistaáradatot; vagy aki vett már részt "egzotikus kalandtúrán", ahol luxusterepjárókból lehet gazdag gyarmatosító módjára megfigyelni a "bennszülötteket", nos, az tudja, mi a különbség! A felelősségteljes turizmus: Lehetőséget ad az adott úticél VALÓDI megismerésére. Lehetőséget ad arra, hogy IGAZI emberekkel (nem csak a szállodai alkalmazottakkal) találkozhass. Felhívja a figyelmet a környezet megóvásának fontosságára. Önálló gondolkozásra ösztönöz.”* Egy másik válasz: *„A természet és a kultúrák megváltoztatása nélkül tekinthetünk bele az adott desztináció világába. Általában hasonló érdeklődésű és felfogású személyek megismerésére előnyt jelent a többi utazási formával ellentétben.”* Egy másik megfogalmazás szerint: *„Tiszteletben tartja és szolgálni próbálja a helyi lakosok érdekeit. Figyelembe veszi, és igyekszik csökkenteni a globalizációval járó problémák hatásait. Gondot fordít a környezetvédelemre. Nem vesz részt a fejlődő országok gazdasági elmaradottságának kihasználásában, és tudatosan igyekszik fenntartani a kultúrák sokszínűségét.”³⁰* Ezekből a válaszokból láthatjuk, hogy az utasok megértették a felelősségteljes turizmus lényegét.

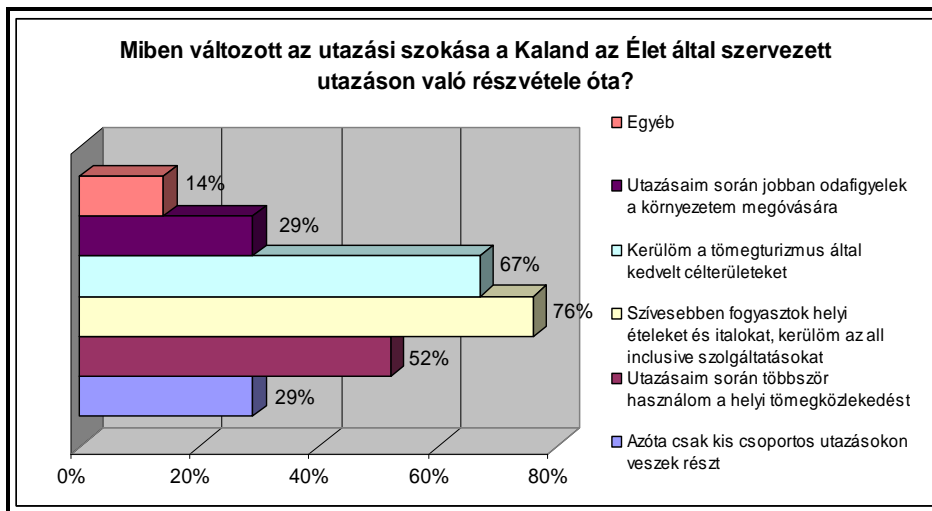
Fontos kérdés volt az, hogy az Kaland az Élettel való utazás után változott-e valamiben az utazási szokásuk, és ha igen, miben? A kérdésre adott válaszok aránya megmutatja, hogy ez az új utazási forma mekkora hatással volt a résztvevők utazási szokásaira. A válaszadók 67%-a igennel válaszolt, míg 33%-a nemmel. A következő diagramon szeretném bemutatni, hogy azok, akik igennel válaszoltak, miben változtattak leginkább:

---

³⁰ Forrás: saját kutatás

4. ábra

Miben változott az utazási szokása a Kaland az Élet által szervezett utazáson való részvétele óta?

Forrás: saját kutatás

A kérdésre adott válaszokból láthatjuk, hogy a résztvevők a további utazásaik során figyelembe veszik a felelősségteljes turizmus elveit, hiszen a válaszadók döntő többsége azóta szívesebben fogyaszt helyi ételeket, kerüli a tömegturizmus célterületeit és többször veszi igénybe a helyi tömegközlekedést.

A kérdések között szerepelt az is, hogy ez az utazás milyen hatással volt a mindennapi életükre. Ez a kérdés azért volt fontos, mert a felelősségteljes turizmus egyik feladata az is, hogy megtanítsa az embereket arra, hogy ne csak az utazásaik során figyeljenek oda a környezetükre, hanem a mindennapi életükben is. A válaszhoz nem adtam meg válaszlehetőségeket, a válaszadóknak maguknak kellett megfogalmazniuk a válaszokat. Az eredményekből a következő tendencia figyelhető meg: a válaszadók többsége azt válaszolta, hogy *nyitottabb* lett az emberek felé, *szélesebb látókörrrel szemléli a világot* az utazás óta és *szívesebben szervez önállóan is utakat*. Sokan választották azt is, hogy azóta *jobban odafigyelnek a környezetükre*. Ezekből a válaszokból láthatjuk, hogy a felelősségteljes turizmus nemcsak egy olyan fogalom, amely iránymutatást ad az utazásainkhoz, hanem sokat segít a szemléletváltásban a mindennapi életünkben is.

Az VISTA utasai által kitöltött 50 db kérdőívnel az alábbi demográfiai adatokat láthatjuk: a megkérdezettek között 32 nő és 18 férfi volt. Ez százalékos megoszlásban azt jelenti, hogy 64% nő és 36% férfi. A megkérdezettek 82%-a 25 és

45 év közötti volt. Az iskolai végzettségüket tekintve 2%-nak alapfokú, 46%-nak középfokú, míg 52%-nak felsőfokú végzettsége van.

A nekik feltett kérdések között az egyik legfontosabb kérdés az volt, hogy hallottak-e már a felelősségteljes turizmusról. A válaszok arányát a következő diagram mutatja:

5. ábra

Találkozott már a felelősségteljes turizmus gondolatával?

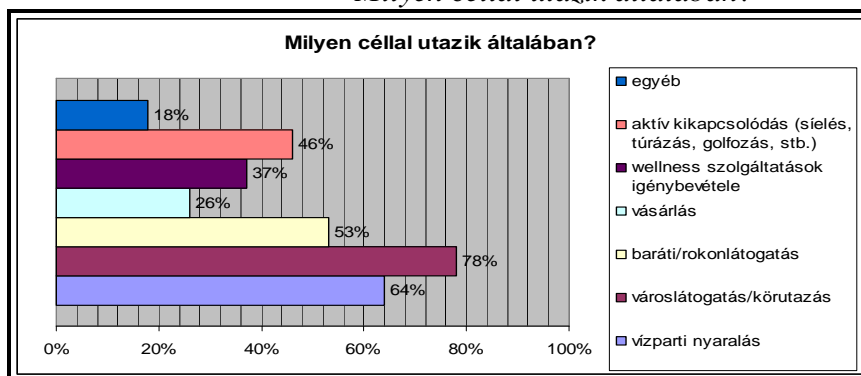
Forrás: saját kutatás

A válaszokból kiderül, hogy a megkérdezettek nagy része még nem hallott a felelősségteljes turizmusról, ami bizonyítja azt, hogy ez az utazási forma Magyarországon még egyáltalán nincs jelen, és az utazási irodák sem szentelnek elég figyelmet arra, hogy felhívják az emberek figyelmét a felelősségteljes utazás fontosságára.

A kérdőívben szerepelt egy olyan kérdés, amellyel az emberek utazási motivációjára szerettem volna választ kapni. Ez azért volt fontos, hogy felmérjem, hogy a magyar turisták milyen céllal utaznak. Ennél a kérdésnél több választ is megjelölhettek, így az összeredmény nagyobb, mint 100%. Az eredményeket a következő diagram foglalja össze:

6. ábra

Milyen céllal utazik általában?

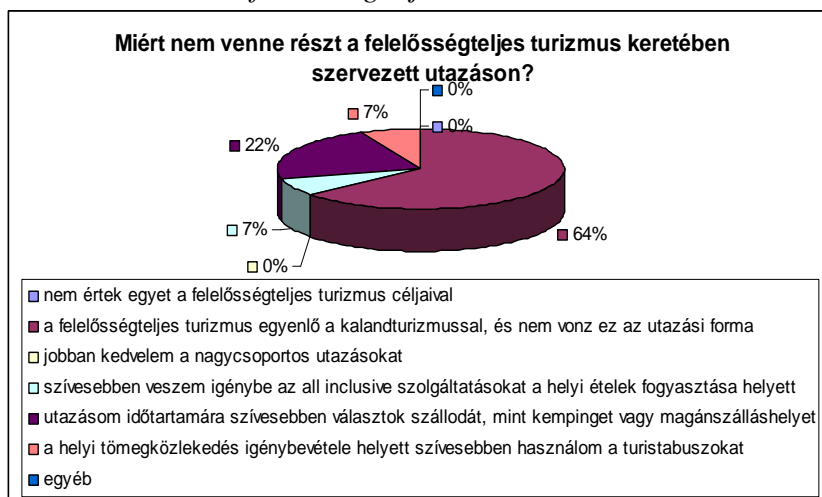
Forrás: saját kutatás

A válaszokból kiderül, hogy egyre népszerűbbek az aktív kikapcsolódáshoz kötött utazások is. A válaszadók 46%-a utazik ilyen céllal. De láthatjuk, hogy a legnépszerűbbek között van még mindig a tömegturizmushoz köthető vízparti nyaralások száma. Emellett a legtöbb válaszadó a városlátogatást és a baráti/rokonlátogatást említette.

Fontos kérdés volt az is, hogy szívesen részt vennének-e a felelősségteljes turizmus keretén belül szervezett utazáson. A válaszadók közül 36 fő (72%) igennel, 14 fő (28%) nemmel válaszolt. Azoktól, akik nemmel válaszoltak, megkérdeztem ennek az okát. Felsoroltam több válaszlehetőséget is, és az eredményeket a következő diagramon szeretném összefoglalni:

7. ábra

Miért nem venne részt a felelősségteljes turizmus keretében szervezett utazáson?

Forrás: saját kutatás

A válaszokból láthatjuk, hogy a nemmel válaszolók legnagyobb aránya a kalandturizmussal azonosítja a felelősségteljes turizmust, és ezért nem fogékony a kipróbálására. Ezért lenne szükséges a magyar turisztikai szakembereknek információkkal ellátniuk a turistákat, és megtanítani őket, hogy mi a felelősségteljes turizmus lényege. De ez még egy hosszú folyamat lesz, hiszen a fogalom ma még Magyarországon a turisztikai ágazatban dolgozók körében sem terjedt el.

A két kérdőív eredményeiből megállapítható, hogy míg a Kaland az Élettel utazók többsége nemcsak, hogy kipróbálta a felelősségteljes utazást, de az ott tapasztaltakat próbálják alkalmazni a további utazásaik során, sőt az életük többi

területén is, addig a tömegturizmussal utazók nagy része még nem is hallott róla. Pedig ahogy a VISTA-nál készült felmérés is mutatja, ha több tájékoztatást kapnának az emberek a témában és több lehetőségük lenne rá, szívesen kipróbálnák ezt az utazási lehetőséget.

4.9. Felelősségteljes turizmus a gyakorlatban: külföldön

4.9.1. A külföldi kínálat szereplői

A nemzetközi kínálat sokkal több szereplőt tud felvonultatni, mint a hazai. Míg Magyarországon a Kaland az Életen kívül nem találunk olyan utazásszervezőt, amelyik kifejezetten csak a felelősségteljeség nevében utaztat, addig erre külföldön számtalan példa van.

Szeretnék felsorolni néhány irodát, amelynek a fő tevékenysége a felelősségteljes utaztatás. Majd ezek közül háromnak a kínálatát szeretném részletesebben bemutatni. Ilyen iroda például a svájci *Babel Travel*, a brit *Peregrine Tours*, *Gecko's Adventure*, *Exodus*, a spanyol *Ismalar Rutas* vagy az új-zélandi *Indigenous Trails*. Ezen utazási irodák nemcsak megemlítik a felelősségteljes turizmus gondolatát, hanem az útjaikat ennek megfelelően szervezik.

A három iroda, amelyet ki szeretnék külön emelni a brit *Responsibletravel.com*, a *Go Differently* és az *Intrepid Travel*.

4.9.2. Responsibletravel.com³¹

A Responsibletravel.com 2001 óta működik. Ez egy brit utazásközvetítő cég, amely több utazásszervező ajánlatát közvetíti az utazni vágyók felé. Mindegyik utazás megfelel a felelősségteljes turizmus elveinek. A cég kiemelt figyelmet fordít a károsanyag-kibocsátásra, és olyan utakat ajánl, amelyek kímélik a környezetet. A vállalat felismerte, hogy a turizmus jelenlegi rendszere nem működőképes hosszú távon, ezért küldetésének érzi, hogy olyan változásokat érjen el a turizmus terén, amelyek hosszú távon pozitívan befolyásolják a helyi gazdaságot, környezetet és az emberek életét.

A honlapjukon az utazási tippek részben részletesen kifejtik, hogy melyek azok a dolgok, amelyekre figyelniük kell az utazásunk során. Utazási ajánlataik között szerepelnek kulturális utak, kalandtúrák, nászutak, kis csoportos utazások. Egy példát

---

³¹ Forrás: <http://www.responsibletravel.com/> (letöltve: 2009.11.19.)

szeretnék ezekből kiemelni. Ajánlanak egy 8 napos túrát Marokkóba, kis csoportban, maximum 16 fő részvételével. Az út során végig figyelnek a környezet megóvására. A hegyi túrák során lehetőséget biztosítanak helyi iskolák meglátogatására. Az út során végig helyiek által üzemeltetett vendégházakban szállnak meg és az idegenvezetéshez is helyieket alkalmaznak. Ezzel a felelősségteljes utazási formával és szemlélettel teljes mértékben előmozdítják a turizmus fenntarthatóságát.

4.9.3. Go Differently³²

A Go Differently szintén egy brit utazásszervező cég, amely az útjait az etikus és felelősségteljes turizmus szempontjai szerint szervezi. Ők a felelősségteljes turizmus gondolatát nem csak egy jó marketing szövegnek gondolják, hanem be is tartják az elveit. Útjaik szervezéséhez helyi partnerekkel dolgoznak, és támogatják a helyi kezdeményezéseket. Az utasoknak lehetőségük van találkozni a helyi lakosokkal és bepillantást nyerhetnek a mindennapi életükbe is. Mint ahogy a cég nevében is benne van, a céljuk, hogy a megszokottól eltérő utazásokat szervezzenek. Minden útjuk kis csoportos, maximum 12 fővel, mert csak ilyen létszám mellett van lehetőség igazán beilleszkedni a helyiek mindennapjaiba. Felelősséget vállalnak a turistákért is, azzal, hogy az utazás előtt részletes tájékoztatást tartanak nekik az adott desztinációról, a helyi kultúráról és a viselkedési szabályokról.

Itt is szeretnék egy konkrét példát kiemelni az ajánlataik közül. Szerveznek olyan utakat is, ahol lehetőség van néhány napra a helyieknél megszállni. Ez olyan egyedülálló kulturális élményt nyújt, amelyet semmilyen más utazási forma nem tudna pótolni. A Thaiföldre szervezett ilyen jellegű útjuk során a turisták megismerkedhetnek a falu lakóival, részt vehetnek egy tradicionális halászaton egy helyi halással, kipróbálhatják a helyi ételeket és felejthetetlen természeti kincseket láthatnak. És mindezt úgy teszik, hogy közben maradéktalanul betartják a felelősségteljes turizmus elveit, ezzel biztosítva, hogy az ott tartózkodásuk pozitívan hasson az ott élő emberekre.

4.9.4. Intrepid Travel³³

A brit Intrepid Travel szintén egy olyan utazási iroda, amely a felelősségteljes turizmus keretén belül szervezi az útjait. Felismerték, hogy a turizmus befolyással

---

³² Forrás: <http://www.godifferently.com/index.asp> (letöltve: 2009.11.19.)

³³ Forrás: <http://www.intrepidtravel.com/> (letöltve: 2009.11.19.)

van a környezetére, és próbálják csökkenteni a negatív hatásokat és maximalizálni a pozitívokat. Ez abban nyilvánul meg, hogy tiszteletben tartják a helyi kultúrát, az embereket, figyelnek a környezet megőrzésére, és a helyi gazdaság fejlesztésére. A fair trade (tisztességes kereskedelem) szempontjai szerint helyi turisztikai szolgáltatókkal dolgoznak együtt, és küzdenek a korrupció ellen is.

Az útjaik között szerepel egy 13 napos guatemalai túra, amely során a turisták a közép-amerikai ország látnivalóinak megismerésén túl bepillantást nyerhetnek a helyiek életébe azáltal, hogy magánszállásokon szállnak meg, igénybe veszik a helyi tömegközlekedést. Emellett az ország természeti kincseit (vízeséseket, vulkánokat, különleges madárfajokat) is bemutatják az utasoknak. Az iroda honlapján részletes tájékoztatást ad arról, hogy a turisták hogyan viselkedhetnek felelősségteljesen az utazásuk során.

5. Összegzés

A szakdolgozatomban a felelősségteljes turizmus elméleti hátterét vizsgáltam gyakorlati példákkal alátámasztva. A téma vizsgálatához szükséges volt bemutatni, hogy a modern turizmus hogyan alakult ki, hogyan vált globálissá. Arra is rávilágítottam, hogy ez a mértékű globális növekedés hosszú távon fenntarthatatlan. A turizmus által kifejtett sok negatív hatás egyre nagyobb mértékben károsítja a környezetét, azt a környezetet, amely a turizmus kínálatát és ezzel működését biztosítja. Ahhoz, hogy ezeket a káros, negatív hatásokat csökkentsük, szemléletváltásra van szükség. Ennek fontosságát felismerték a szakemberek is, ezért halljuk egyre többet a fenntartható fejlődés, fenntartható turizmus, ökoturizmus fogalmát. Ezeknek a fogalmaknak az áttekintésével, bemutatásával közelítettem meg a szakdolgozatom fő témáját, a felelősségteljes turizmust. Bemutattam azokat a szempontokat, amelyek jellemzik ezt az új turisztikai formát, és kifejtettem, hogy a felelősségteljes viselkedés a turisztikai iparág szereplői részéről hogyan kapcsolódik a turizmus fenntarthatóbbá tételéhez. Rávilágítottam, hogy a felelősségvállalás nemcsak a turisták feladata, hanem a kormányzervektől kezdve az utazásszervezőkön át a helyi közösségeig fontos, hogy mindenki kivegye a részét belőle. Egy külön fejezetet szenteltem annak, hogy a turisták hogyan tudnak tudatosan és felelősségteljesen viselkedni, és ezzel hogyan járulnak hozzá a turizmus fenntarthatóságához.

A gyakorlati részben rávilágítottam a magyarországi kínálat szinte teljes hiányára, és bemutattam a Kaland az Életet, azt az utazási irodát, amely a külföldi hasonló irodákhoz hasonlóan teljesen a felelősségteljes turizmus szempontjai alapján szervezi az útjait. Elemeztem a keresletet, hogy Magyarországon a társadalom melyik szegmense érdeklődik ez iránt az utazási forma iránt. Primer kutatásként két kérdőívet állítottam össze. Az egyiket azok az utasok töltötték ki, akik már részt vettek a fent említett utazási iroda által szervezett utazáson. Az általuk kitöltött kérdőívekből kiderül, hogy miben érezték másnak ezt az utazási formát a tömegturizmus keretében szervezett utazásoktól. Választ kerestem arra is, hogy az utazás befolyásolta-e a későbbi utazási döntéseiket, és a válaszokból kiderült, hogy a válaszadók nagy része a részvétel óta változtatott utazási szokásain. A másik

kérdőívet a VISTA utazási iroda ügyfelei töltötték ki. Az esetükben azt szerettem volna felmérni, hogy találkoztak-e már a felelősségteljes turizmus gondolatával, és szívesen részt vennének-e egy ilyen utazáson. A válaszokból kiderült, hogy a válaszadók nagy része még nem találkozott a fogalommal, de ha lehetőségük lenne rá, szívesen részt vennének egy ilyen utazáson. A külföldi kínálat sokkal szélesebb palettával rendelkezik, mint a magyar. Ebből a kínálatból is kiemeltem néhányat.

Az előzetesen felállított hipotéziseim alapján, a kutatás során a következő eredményekre jutottam: a turizmus jelenlegi irányítása hosszú távon fenntarthatatlan. Az embereknek folyamatosan változnak az utazási szokásaik, és mint egyre tudatosabb fogyasztóknak egyre nagyobb igényük van a tömegturizmus helyett az alternatív turizmus valamely formájában részt venni (ezt mutatta a felelősségteljes turizmus külföldi kínálatának széles palettája is). Egyre fontosabbnak tartják utazásaik során a természeti és társadalmi környezetük megővését. A felelősségteljes turizmus, mint a turizmus egyik új formája egyre ismertebbé népszerűvé válik a turisták körében, és a turisztikai szakemberek is egyre inkább kezdik elismerni a létjogosultságát. A jövő az alternatív turizmusformáké, köztük a felelősségteljes turizmusé.

6. Summary

In my dissertation I wrote about the responsible tourism's theory and practice. Because of the globalization there are more and more negative effects of tourism which appear in its economic, natural and social environment. The negative impacts of tourism development can destroy the environmental resources on which it depends. Uncontrolled conventional tourism is not sustainable for a long. The experts of tourism realized that changes are essential. We hear increasingly more about the sustainable development, the sustainable tourism, ecotourism and responsible tourism. I described these ideas to point out the importance of new attitude.

I wrote a chapter about the responsible attitude. I point out how tourists should behave during their holidays. If tourists observe these guidelines they will contribute to the sustainable of tourism.

The responsible tourism is a new form of travelling. In the chapter of practice I point out its supply. Unfortunately the supply in Hungary is really deficient. Compare to this in the western countries we find wide range of supply. I made a research for my dissertation. I made two questionnaires. One for those who took part in a responsible travel and the one for those who did not. The results of these questionnaires are showed me that my previous hypothesis were right. I found the next results: people travel habits change and they need new experiences. The responsible tourism can be a new travel form and people are interest in this travel option. People become to conscious customers during their holidays and they try to protect their environment.

As I see in my research responsible tourism will be the only travel option in the future. We have to protect our natural and social environment otherwise next generations will not see these treasures of Earth.

Felhasznált irodalom

- Craik, J. (1991): *Resorting to Tourism*. Allen&Unwin, Sydney.
- Dr. Hajnal, K. (2006): *A fenntartható fejlődés elméleti kérdései és alkalmazása a településfejlesztésben*, PhD értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Pécs.
- Edgell, David L. (2006): *Managing sustainable tourism: a legacy for the future*. Hawoth Press, Binghamton.
- Fleckeinstein, M.P. (1999): *Ethics in Tourism – Reality or Hallucination?* *Journal of Business Ethics* 1999 (19): 137-142
- Frey, N. – George, R. (2008): *Responsible Tourism and the Tourism Industry: A Demand and the Supply Perspective*. Cromwell Press, Trowbridge.
- Goodwin, H. (2007): *Advances in Responsible Tourism*. International Centre for Responsible Tourism. Occasional Paper No. 8.
- Goodwin, H. (2009): *Taking Responsibility for Tourism*. International Centre for Responsible Tourism. Occasional Paper No. 12.
- Iványi, A.– Sallai R., B. (2006): *Ökoturizmus. A turizmusfejlesztés lehetőségei és kockázatai, a kockázatok megelőzésének módszertana esettanulmányok alapján*. Nimfea Természetvédelmi Egyesület, Budapest.
- Kelemen, Z. (2006): *Ökoturizmus. Természet Kultúra Harmónia. Magosfa Környezeti Nevelési és Ökoturisztikai Alapítvány, Vác*.
- Magyar Turizmus Rt. Kutatási Igazgatóság (2002): *Québec-i Nyilatkozat az ökoturizmusról*. *Turizmus Bulletin* 2002 (4).
- Mártonffy, Zs. (2007): *Etikus poggyász - Felelős idegenforgalom*. *Figyelő* 2007 (29): 24-25.
- McMinn, S. (1997): *The Challenge of Responsible Tourism*. *The Environmentalist* 1997 (17): 135-141.
- Michalkó, G. (2004): *A turizmuselmélet alapjai*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár.
- Lengyel, M. (1994): *A turizmus általános elmélete*. KIT, Budapest.
- Puczkó, L – Rátz, T. – Lengyel, M.: *Fenntartható turizmus - A fenntarthatóság mutatói című tanulmánya (FKFP 0634/1997 projekt)*
- Puczkó, L. – Rátz, T. (2001): *A turizmus hatásai*. Aula Kiadó, Budapest.

Vargáné Csobán, K. (2005): A turizmus fenntarthatóságának értékelése. Agrártudományi Közlemények 2005 (16): 414-421.

World Tourism Organisation (2000): A fenntartható turizmus fejlesztése. Geomédia Szakkönyvek, Budapest.

Internetes források:

www.afrikaert.hu (letöltve: 2009.11.18.)
www.aito.co.uk (letöltve: 2009.11.16.)
www.babeltravel.com (letöltve: 2009.11.18.)
www.ecocamping.net (letöltve: 2009.11.04.)
www.eco-label.com (letöltve: 2009.11.04.)
www.ecoroute.eu (letöltve: 2009.11.04.)
www.ecotourism.org (letöltve: 2009.11.04.)
www.exodus.co.uk (letöltve: 2009.11.18.)
www.gdrc.org (letöltve: 2009.11.16.)
www.geckosadventures.com (letöltve: 2009.11.18.)
www.geographic.hu (letöltve: 2009.10.26.)
www.godifferently.com (letöltve: 2009.11.19.)
www.haroldgoodwin.info/ (letöltve: 2009.11.14.)
www.icrtourism.org (letöltve: 2009.11.16.)
www.intrepidtravel.com/ (letöltve: 2009.11.19.)
www.ismalar.org (letöltve: 2009.11.18.)
www.itrails.co.nz (letöltve: 2009.11.18.)
www.itthon.hu (letöltve: 2009.11.03.)
www.kalandazelet.hu (letöltve: 2009.11.09.)
www.mancs.hu (letöltve: 2009.11.17.)
www.mth.gov.hu (letöltve: 2009.11.02.)
www.nyf.hu (letöltve: 2009.11.12.)
www.peregrineadventures.com (letöltve: 2009.11.18.)
www.responsibletravel.com/ (letöltve: 2009.11.19.)
www.tourismpartnership.org/ (letöltve: 2009.11.04.)
www.tudatosvasarlo.hu (letöltve: 2009.11.10.)
www.unwto.org (letöltve: 2009.11.06.)
www.world-tourism.org (letöltve: 2009.11.10.)
www.wikipedia.hu (letöltve: 2009.11.03.)
www.wtmwrtd.com/ (letöltve: 2009.11.14.)
www.zoldutak.hu (letöltve: 2009.11.04.)

Mellékletek

1. számú melléklet

Kérdőív a Kaland az Élet által szervezett utazások résztvevőinek

1. Hány alkalommal vett részt szervezett utazáson a felelősségteljes turizmus keretében?

- 1
- 2
- 3
- 3-nál több alkalommal

2. Mi motiválta, hogy ezt az utazási formát válassza?

Több választ is megjelölhet!

- Új utazási formát szerettem volna kipróbálni
- Nyaralás céljából utaztam
- Nem kedvelem a tipikus tömegturizmusos utakat
- Barátaim, családtagjaim javaslatára
- Egyetértek a felelősségteljes turizmus céljaival
- Egyéb:

3. Hol találta ezt az utazási lehetőséget a Kaland az Élettel?

- Interneten
- Ismerőseim ajánlották
- Egyéb:

4. Hová utazott a Kaland az Élettel?

5. Mennyire befolyásolta utazási döntését az adott utazás költsége?

(Kérem jelölje 1-5 skálán!)

egyáltalán nem 1 2 3 4 5 teljes mértékben

6. Mennyire befolyásolta végleges döntésében a foglalás előtti személyes találkozó?

(Kérem jelölje 1-5 skálán!)

egyáltalán nem 1 2 3 4 5 teljes mértékben

7. Mennyire szívesen venne még részt ilyen utazáson?

(Kérem jelölje 1-5 skálán!)

egyáltalán nem 1 2 3 4 5 teljes mértékben

8. Milyen gyakran utazik?

- havonta
- 2-3 havonta
- évi 2-3 alkalommal
- évente
- ritkábban, mint évente

9. Milyen hosszú időtartamra utazik?

- kevesebb, mint 1 hét
- 1 hét
- 1-2 hét
- több, mint 2 hét

10. Általában hogyan szokott utazni?

- egyéni szervezéssel
- utazási irodán keresztül

11. Mi alapján választja ki az utazásai célpontját?

- újra felkeresem azokat a helyeket, ahol már jártam
- ismerősök ajánlásai alapján
- reklámok, az utazási iroda ajánlatai alapján
- véletlenszerűen választok ki egy-egy helyszínt
- egyéb:

12. Ön szerint a felelősségteljes utazás, mint utazási forma miben különbözik a többi utazási formától?

Kérem fejtse ki néhány mondatban!

13. Mióta részt vett a Kaland az Élet által szervezett utazáson, változott valamiben az utazási szokása?

Ha nem, kérem a 15. kérdéssel folytassa!

- igen
- nem

14. Ha igen, miben?

Több választ is megjelölhet!

- Azóta csak kis csoportos utazásokon veszek részt
- Utazásaim során többször használom a helyi tömegközlekedést

- Szívesebben fogyasztok helyi ételeket és italokat, kerülöm az all inclusive szolgáltatásokat
- Kerülöm a tömegturizmus által kedvelt célterületeket
- Utazásaim során jobban odafigyelek a környezetem megóvására
- Egyéb:

15. Mióta részt vett a Kaland az Élet által szervezett utazáson, utazott szervezett tömegturizmus keretében?

Ha nem, kérem a 19. kérdéssel folytassa!

- igen
- nem

16. Ha igen, hová utazott?

17. Amennyiben azóta részt vett ilyen utazáson, érzett különbséget a két utazási forma között?

Ha nem, kérem a 19. kérdéssel folytassa!

- igen
- nem

18. Ha igen, miben érezte a különbséget?

Kérem néhány mondatban fejtse ki!

19. Ön szerint a Kaland az Élet túravezetői miben különböztek a tömegturizmusban dolgozó idegenvezetőktől?

Kérem néhány mondatban fejtse ki!

20. Az utazás során mennyire volt elégedett a túravezetők felkészültségével?

(Kérem jelölje 1-5 skálán!)

egyáltalán nem 1 2 3 4 5 teljes mértékben

21. Mi volt Önre a legnagyobb hatással az út során, amit egy tömegturizmus keretében szervezett utazáson nem tapasztalhatott volna meg?

Több választ is megjelölhet!

- A szállások típusai
- A helyi ételek, italok kipróbálása
- A helyi tömegközlekedéssel történő utazás
- A kis csoportban történő utazás újdonsága

- A helyi emberek megismerésének lehetősége
- Egyéb:

22. Hosszútávon volt hatása a Kaland az Élettel történő utazásának a mindennapi életére?

Kérem néhány mondatban fejtse ki!

23. Neme

- Nő
- Férfi

24. Életkora

- 18-25
- 25-35
- 35-45
- 45-

25. Iskolai végzettsége

- alapfokú
- középfokú
- felsőfokú

26. Foglalkozása

- vezető beosztású
- szellemi alkalmazott
- fizikai dolgozó
- tanuló
- nyugdíjas

27. Jövedelme

- a hazai átlagnál alacsonyabb jövedelmű
- átlagos jövedelmű
- a hazai átlagnál magasabb jövedelmű

28. Lakhelye

- főváros
- megyeszékhely
- város
- község

2. számú melléklet

Kérdőív

Kérdőívünk célja, hogy az utazni vágyók körében felmérjük az utazási szokásokat, valamint ismereteiket a felelősségteljes turizmus fogalmáról.

A felelősségteljes turizmus a felelőtlen, átgondolatlan, környezetszennyező turizmus ellentéte.

A fenntartható-felelősségteljes turizmus főbb jellemzői: a luxust mellőző utazási forma, a kis létszámú csoport, a helyi tömegközlekedéssel történő utazás a bérelt buszok helyett, a szakmai idegenvezetés (földrajzi, biológiai, történelmi), és a magánszállásokon alvás, szállodaláncok helyett. A felelősségteljes turizmus nem a kalandturizmussal vagy bakancsos turizmussal egyenlő, hanem egy új, kevésbé környezet és társadalomszennyező formája a világjárásnak.

Kérem húzza alá vagy karikázza be a választát! Köszönjük, hogy a kérdőív kitöltésével segítette munkánkat!

1. Találkozott már a felelősségteljes turizmus gondolatával?

- igen
- nem

2. Ha igen, hol hallott róla?

- az interneten
- ismerősöktől
- újságban, televízióban
- egyéb:

3. Vett már részt utazáson a felelősségteljes turizmus nevében?

- igen
- nem

4. Ha igen, hová utazott és melyik utazási irodával?

5. Ha nem, mi ennek az oka?

- nem találkoztam még felelősségteljes turizmus keretében szervezett utazással
- nem értek egyet a felelősségteljes turizmus gondolatával
- a felelősségteljes turizmus egyenlő a kalandturizmussal, és nem vonz ez az utazási forma
- előnyben részesítem a turisták által kedvelt üdülőhelyeket
- jobban kedvelem a nagycsoportos utazásokat
- egyéb:

6. Általában hogyan szokott utazni?

- egyéni szervezéssel
- utazási irodán keresztül

7. Milyen gyakran utazik?

- havonta
- 2-3 havonta
- évi 2-3 alkalommal
- évente
- ritkábban, mint évente

8. Milyen hosszú időtartamra utazik?

- kevesebb, mint 1 hét
- 1 hét 1-2 hét
- több, mint 2 hét

9. Hová utazik szívesebben?

- belföldre
- külföldre

10. Mennyire befolyásolja utazási döntését az adott utazás költsége?

(Kérem jelölje 1-5 skálán!)

egyáltalán nem 1 2 3 4 5 teljes mértékben

11. Mi alapján választja ki az utazásai célpontját?

- újra felkeresem azokat a helyeket, ahol már jártam
- ismerősök ajánlásai alapján
- reklámok, az utazási iroda ajánlatai alapján
- véletlenszerűen választok ki egy-egy helyszínt
- egyéb:

12. Milyen céllal utazik általában?

- vízparti nyaralás
- városlátogatás/körutazás
- baráti/rokonlátogatás
- vásárlás
- wellness szolgáltatások igénybevétele
- aktív kikapcsolódás (síelés, túrázás, búvárkodás, golfozás, stb.)
- egyéb:

13. Mennyire befolyásolja utazási döntését az adott terület népszerűsége a turisták körében?

(Kérem jelölje 1-5 skálán!)

egyáltalán nem 1 2 3 4 5 teljes mértékben

14. Mennyire befolyásolja utazási döntését az adott terület infrastruktúrája?

(Kérem jelölje 1-5 skálán!)

egyáltalán nem 1 2 3 4 5 teljes mértékben

15. Mennyire befolyásolja utazási döntését az adott terület biztonsága?

(Kérem jelölje 1-5 skálán!)

egyáltalán nem 1 2 3 4 5 teljes mértékben

16. Utazásai során igénybe szokta venni az all inclusive szolgáltatásokat?

- igen
- nem

17. Az utazásai során melyiket részesíti előnyben?

- szívesebben veszek részt a szervezett fakultatív programokon
- szívesebben szervezem meg önállóan a programokat

18. Ha lehetősége lenne részt venni egy utazáson a felelősségteljes turizmus keretében, szívesen kipróbálná?

- igen
- nem

19. Ha nem, mi ennek az oka?

- nem értek egyet a felelősségteljes turizmus céljaival
- a felelősségteljes turizmus egyenlő a kalandturizmussal, és nem vonz ez az utazási forma
- jobban kedvelem a nagycsoportos utazásokat
- szívesebben veszem igénybe az all inclusive szolgáltatásokat a helyi ételek fogyasztása helyett
- utazásom időtartamára szívesebben választok szállodát, mint kempinget vagy magán szálláshelyet
- a helyi tömegközlekedés igénybevétele helyett szívesebben használok a turistabuszokat
- egyéb:

20. Neme

- Nő
- Férfi

21. Életkora

- 18-25
- 25-35
- 35-45
- 45-

22. Iskolai végzettsége

- alapfokú
- középfokú
- felsőfokú

23. Foglalkozása

- vezető beosztású
- szellemi alkalmazott
- fizikai dolgozó
- tanuló
- nyugdíjas

24. Jövedelme

- a hazai átlagnál alacsonyabb jövedelmű
- átlagos jövedelmű
- a hazai átlagnál magasabb jövedelmű

25. Lakhelye

- főváros
- megyeszékhely
- város
- község

3. számú melléklet

Interjú Hársas Péterrel, a Kaland az Élet vezetőjével

1. Mi a Kaland az Élet kezdeményezés és mikor indult?

2004-ben szerveztük első utunkat. Az ötlet lényege az, hogy megtanítsuk az embereket arra, hogy ha utazóként közelítenek a helyiekhez, akkor azok kedvesek és nyitottak lesznek, nem akarják őket átverni, stb. Eközben földrajzi oktatást is tartunk, hogy minél átfogóbb képet kapjanak az utasaink a meglátogatott helyekről.

2. Hogyan tudná megfogalmazni a felelősségteljes turizmus legfőbb céljait, és milyennek látja a hazai megítélését?

Legfőbb célja a figyelemfelhívás az odafigyelésre, az őszinteségre, a lelkiismeretességre. Ebben mindenkinek részt kell vennie. Az utazási iroda felelősséget vállal azzal, hogy hiteles információkkal látja el az utasait, olyan helyekre és olyan formában szervez utakat, hogy azzal ne okozzon kárt a helyieknek. Az utasoknak oda kell figyelniük arra, hogy hogyan utaznak, és hogy hogyan viselkednek a meglátogatott helyen. Tehát a legfőbb céljai: egy morálisabb viselkedésmód elterjesztése az utazásban részt vevők számára, a célterület lakosságának védelme a nyugati elnyomó viselkedéstől, és az utasok látóköreinek szélesítése az erkölcsi, etikai értékek nyomatékosabb figyelembevételével.

3. Miért felelősségteljesebb az Önök által szervezett utazás, az ismert utazási irodák nagycsoportos, repülő – buszos, illetve a kalandtúra szervező cégek bakancsos utazásainál?

Felelősségteljes, mert a lehető legkevésbé terheljük utazásunkkal a környezetet, az adott területen a helyi tömegközlekedési eszközöket vesszük igénybe, helyi magánembereknél vagy turistaszálláson töltjük az éjszakákat, az étkezéseket helyi kifizetőknél oldjuk meg. Ezzel kívánunk hozzájárulni a helyi gazdaság erősítéséhez, költséünkkel a helyiekk megélhetését elősegíteni. Ha nem a fenti szempontok alapján viselkednénk, a helyiek a tipikus tömegturistákkal azonosítanának, és nem lennének nyitottak kapcsolatba lépni velünk. A célterület helyszínét és lakosait nem fogyasztási terméként, hanem vendéglátóként kezeljük.

4. Miért érzi küldetésének a felelősségteljes utazás megtanítását az embereknek?

Az a véleményem, hogy minden ember valamilyen okkal születik, valamilyen küldetése van. De ezt nem mindenki ismeri fel. És aki felismeri, az sem mind fogadja el. Én úgy érzem, megtaláltam, elfogadom, sőt még élvezem is. Úgy érzem, azt teszem, amire születtem, és ez jó érzés. Nem mindenki élvezi, ha hasznosan tölti az

életét. Én azt nem élvezném, ha nem így lenne. Szerencsésnek vagyok, hogy úgy érzem, összefutottam a születésem céljával.

5. Milyennek látja a felelősségteljes turizmus hazai megítélését?

A felelősségteljes turizmus Magyarországon még egyáltalán nem terjedt el. Az emberek többsége még nem is hallott róla, vagy például sokan azonosítják a kalandturizmussal. Sajnos egyenlőre még a szakemberek sem szentelnek figyelmet a kérdésnek.

6. Milyen típusú utakat szerveznek?

Útjainkat mindig kis csoportban, maximum 12 fő részvételével szervezzük. Előre megtervezett útvonalon haladunk. Olyan területet választunk ahol a közlekedési hálózat kiépített és rendszeres, célunk, hogy ne kelljen járművet bérelnünk az út során. Célunk, hogy egy –egy út során átfogó képet adjunk az adott terület kultúrájáról, természeti értékeiről és nem utolsósorban megismertessük az utazót a helyi emberek életével.

7. Mi az előnye a kis csoportos utazásnak?

A 12 fős csapatlétszám egyben azt is jelenti, hogy néhány nap után inkább úgy érzi az ember, mintha a barátaival utazgatna, semmint hogy egy befizetett túrán venne részt. Emellett pedig a kis létszám következtében adott a lehetőségünk bármilyen közlekedési eszköz és szállástípus igénybevételére, amely egy nagy létszámú csapat esetén lehetetlen feladat. Egy szó mint száz: a kis csoportos hátizsákos utazás az utazások legszemélyesebb, legcélravezetőbb formája.

8. Melyek a fő úti célok és miért?

A célunkat akkor érhetjük el a leghatékonyabban, ha a nyugatitól eltérő, távoli kultúrába látogatunk. Így célpontjaink főleg délkelet – ázsiai országok. Azért részesítjük előnyben ezeket az országokat, mert olcsó és közvetlenek az emberek, könnyű tömegközlekedéssel utazni, sok a helyi szálláslehetőség.

9. Miben különböznek a túravezetők a hagyományos idegenvezetőktől?

Mindegyik túravezető egyetemet végzett (főként földrajz szakon), a saját szakterületéhez értő és érdeklődő, pedagógusi vénával ellátott, küldetéstudattal rendelkező, nyitott ember. A túravezetők az út során végig a csoporttal maradnak, és nemcsak „vezetik”, hanem tanítják is az utasaikat.

10. Melyik demográfiai csoport választja az Önökkel való utazást? (nem, életkor, foglalkozás)

Az utasaink többsége 25-45 év közötti. A nemek eloszlás közel egyenlő. Foglalkozásukat tekintve az utasaink többsége szellemi foglalkozású. Ennek oka lehet, hogy főként hozzájuk jutnak el az információk az ilyen fajta utazási lehetőségről.

11. Miért fontos a személyes találkozó az utazás előtt?

Az utasaink felé való felelősségvállalásunkhoz hozzátartozik, hogy megfelelően tájékoztassuk őket az utazásra való jelentkezésük előtt. Ehhez a legjobb lehetőség egy személyes találkozó. Így az érdeklődőknek a kellő információ birtokában lehetőségük van eldönteni, hogy valóban szeretnék-e részt venni az utazáson.

12. Próbálnak kapcsolatban maradni azokkal, akik részt vettek egy – egy utazáson? Miért fontos ez?

Igen, próbálunk. Ez egyrészt hasznos, mert így láthatjuk, hogy az úton való részvétel hatással volt-e a későbbi utazási szokásaikra vagy esetleg a mindennapi életükre. Másrészt a kis csoportban való utazás következtében sokszor baráti kapcsolat alakul ki az utasainkkal, ami szintén hozzájárul a kapcsolattartáshoz.

13. Kinek ajánlja ezt az utazási formát?

Azoknak, akik nyitottak egy teljesen új utazási forma kipróbálására és teljesen idegen kultúrák megismerésére. Azoknak, akik tartalmasan szeretnék eltölteni a nyaralásukat, és akik utazásuk során szívesen kerülnek kapcsolatba a helyiekkel. Azoknak, akiket nemcsak a minden turista által felkeresett látványosságok érdeklík, hanem nyitottak a helyi életmódba való betekintésre is. Azoknak, akik nem szeretnek nagy csoportban utazni, hanem szívesebben fedezik fel az újat egy baráti hangulatú társaságban.